МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: **ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РЕПРОДУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРЕДСТАВНИЦЬ СПІЛЬНОТИ ЧАЙЛДФРІ**

Виконала: студентка ІІ курсу, групи 8.0533-з
спеціальності 053 психологія
Стрижко Анжела Віталіївна
Керівник: Железнякова Ю.В., к.психол. н.,
доцент кафедри психології
Рецензент: Грандт В.В., к. психол.н.,
доцент кафедри психології

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри психології

к. психол. н., доц. Н.О. Губа

«____»_____2024 р.

З А В Д А Н Н Я

НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Стрижко Анжелі Віталіївні

1. Тема роботи Психологічні чинники репродуктивної поведінки представниць спільноти чайлдфрі

Керівник роботи Железнякова Ю.В., к.психол. н., доцент кафедри психології

затверджена наказом ЗНУ від «24» 09 2024 року № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психологічної літератури

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: проаналізувати структуру та зміст гендерної ідентичності особистості як психологічного феномену; розглянути сутність поняття «чайлдфрі» в контексті теоретичних розробок цієї субкультури; визначити основні психологічні чинники вибору спільноти «чайлдфрі»; емпірично дослідити особливості гендерної ідентичності та життєву позицію представників спільноти «чайлдфрі».

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 9 таблиць, 2 рисунка

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Железнякова Ю.В., доцент		
Розділ 1	Железнякова Ю.В., доцент		
Розділ 2	Железнякова Ю.В., доцент		
Висновки	Железнякова Ю.В., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень –лютий 2024 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2024 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень- червень 2024 р.	Виконано
5	Написання висновків	серпень-вересень 2024 р.	Виконано
6	Передзахист	жовтень 2024 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	листопад 2024 р.	Виконано

Студент _____ А.В. Стрижко

Керівник роботи _____ Ю.В. Железнякова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Гредінарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 83 с., 9 таблиць, 2 рисунка, 52 джерела, 3 додатки.

Об’єкт дослідження: психологічні чинники репродуктивної поведінки представників спільноти «чайлдфрі»

Предметом дослідження: гендерна ідентичність як чинник життєвої позиції (цінності, переконання, репродуктивної поведінки) представників спільноти «чайлдфрі».

Мета: визначити особливості впливу психологічних чинників, зокрема гендерної ідентичністі на життєвої позиції (цінності, переконання, репродуктивної поведінки) у представників спільноти «чайлдфрі».

Гіпотеза: тип гендерної ідентичності (андрогінний, маскулінний, фемінний) пов’язаний із особливостями життєвої позиції (цінності, переконання, репродуктивної поведінки) у представників спільноти «чайлдфрі».

У роботі застосовувались теоретичні методи (аналіз, систематизація та узагальнення окремих теоретичних положень) та емпіричні (психологічне тестування, анкетування, контент-аналіз).

В якості діагностичного інструментарію для розв’язання емпіричних завдань використано: опитувальник «Діагностика психологічної статі особистості» (С. Бем), опитувальник «Я чоловік/жінка…» (адаптація М.Г. Ткалич), анкета «Особливості життєвої позиції чайлдфрі»

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше теоретично розглянуті та емпірично обґрунтований взаємозв’язок гендерної ідентичності , як психологічного чинника та життєвої позиції представників спільноти «чайлдфрі».

Матеріали роботи можуть бути використані психологами, соціологами, соціальними працівниками, консультантами з сімейних питань та іншими.

ЧАЙЛДФРІ, ДОБРОВІЛЬНА БЕЗДІТНІСТЬ, ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, ПСИХОЛОГІЧНА СТАТЬ, ЖИТТЄВА ПОЗИЦІЯ

SUMMARY

Stryzhko A. V. Psychological Factors of Reproductive Behavior of Representatives of the Childfree Community.

Object of study: psychological factors of reproductive behavior of representatives of the "childfree" community

Subject of study: gender identity as a factor of life position (values, beliefs, reproductive behavior) of representatives of the "childfree" community.

Purpose: to determine the features of the influence of psychological factors, in particular gender identity, on life position (values, beliefs, reproductive behavior) of representatives of the "childfree" community.

Hypothesis: the type of gender identity (androgynous, masculine, feminine) is associated with the features of life position (values, beliefs, reproductive behavior) of representatives of the "childfree" community.

The work used theoretical methods (analysis, systematization and generalization of individual theoretical positions) and empirical (psychological testing, questionnaires, content analysis).

As diagnostic tools for solving empirical problems, the following were used: the questionnaire “Diagnostics of the psychological gender of the individual” (S. Bem), the questionnaire “I am a man/woman…” (adaptation by M.G. Tkalych), the questionnaire “Features of the childfree life position”

The scientific novelty of the work lies in the fact that for the first time the relationship between gender identity as a psychological factor and the life position of representatives of the “childfree” community has been theoretically considered and empirically substantiated.

The materials of the work can be used by psychologists, sociologists, social workers, family consultants and others.

CHILDFREE, VOLUNTARY CHILDLESSNESS, GENDER IDENTITY, PSYCHOLOGICAL GENDER, LIFE POSITION

ЗМІСТ

ВСТУП……..7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СПІЛЬНОТИ «ЧАЙЛДФРІ»……...10
1.1. Гендерна ідентичність особистості як психологічний феномен: структура та зміст……10
1.2. Соціально-психологічний аналіз теоретичних розробок спільноти «чайлдфрі»……19
1.3. Психологічні чинники та детермінанти вибору спільноти «чайлдфрі»…….……28
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ЧИННИКА ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ СПІЛЬНОТИ «ЧАЙЛДФРІ»……....37
2.1. Методи, методика та процедура дослідження……37
2.2. Обґрунтування результатів емпіричного дослідження життєвої позиції та психологічної статі представників спільноти «чайлдфрі»……...40
2.3. Обґрунтування результатів емпіричного дослідження гендерної ідентичності представників спільноти «чайлдфрі»……...55
2.4. Психологічні рекомендації щодо надання консультативних послуг представникам спільноти «чайлдфрі»……71
ВИСНОВКИ……...76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……79
ДОДАТКИ……..84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство характеризується стрімкими трансформаціями в усіх сферах життя, зокрема, і у сімейному аспекті. Якщо у XX ст. спостерігалось руйнування традиційної патріархальної родини, то XXI ст. характеризується поступовим знищенням нуклеарної сім'ї.

Сьогодення сучасної людини відрізняється безліччю відкритих можливостей. Особистість вільна у виборі професії, стилю життя, сексуальних уподобань, партнера, хобі. Перебудова цінностей та орієнтацій особистості у сучасному світі призводить до переоцінки власних пріоритетів.

«Добровільно бездітні» не вважають, що люди самоактуалізуються тільки тоді, коли стають батьками. Цінності та пріоритети «чайлдфрі» змінюють свій вектор з сім'ї на кар'єру, життя заради себе, своїх потреб. Такі погляди трактуються суспільством некоректно, що призводить до появи стереотипів та дискримінації «добровільно бездітних». «Добровільно бездітні» номінують свою субкультуру, як childfree («чайлдфрі»).

Звичайно, залишається багато нетерплячих та агресивних людей, але, загалом, сучасне європейське суспільство, до якого ми прагнемо інтегруватися, дозволяє індивіду робити вільний вибір в усіх сферах, однак не в бажанні мати дитину [2]. Людина, особливо жінка, яка заявляє оточуючим про своє небажання мати дитину, потрапляє під суспільний осуд. Суспільством добровільна відмова від народження дітей розглядається у негативному контексті.

Дослідженням гендерної ідентичності займалося багато науковців, таких як М. Кіммел, В.В. Москаленко, М.Г. Ткалич вивчали особливості та структуру гендерної ідентичності. Проблематика, присвячена феномену «чайлдфрі» розробляється у працях Дж. Віверс, К. Маура, Е. Пек, Ш. Радл, (перші спроби обґрунтування поняття «чайлдфрі»), Abma J., Martines G. (фактори потенційної бездітності), Д. Кніл, Ч. Джоші, К. Морелла, Р. Джиллеспі (категорії

«чайлдфрі»), О. Стрельник (пронаталізм), Н. Самикіна (життєвий сценарій), М. Мушкевич (відносини з матір'ю), О. Яцина («добровільна бездітність» - відповідальне батьківство).

Проблематика вивчення особливостей гендерної ідентичності у носіїв субкультури «чайлдфрі» мало вивчена та майже необґрунтована на теренах України.

Це зумовило вибір теми магістерської роботи: «Психологічні чинники репродуктивної поведінки представниць спільноти чайлдфрі».

Об'єкт дослідження: психологічні чинники репродуктивної поведінки представників спільноти «чайлдфрі»

Предметом дослідження: гендерна ідентичність як чинник життєвої позиції (цінності, переконання, репродуктивної поведінки) представників спільноти «чайлдфрі».

Мета: визначити особливості впливу психологічних чинників, зокрема гендерної ідентичністі життєвої позиції (цінності, переконання, репродуктивної поведінки) представників спільноти «чайлдфрі».

Гіпотеза: тип гендерної ідентичності (андрогінний, маскулінний, фемінний) пов'язаний із особливостями життєвої позиції (цінності, переконання, репродуктивної поведінки) у представниць спільноти «чайлдфрі».

Враховуючи мету і гіпотезу дослідження, були сформульовані наступні завдання:

- проаналізувати структуру та зміст гендерної ідентичності особистості як психологічного феномену;

- розглянути сутність поняття «чайлдфрі» в контексті теоретичних розробок цієї субкультури;

- визначити основні психологічні чинники вибору спільноти «чайлдфрі»;

- емпірично дослідити особливості гендерної ідентичності та життєву позицію представників спільноти «чайлдфрі».

У роботі застосовувались теоретичні методи (аналіз, систематизація та узагальнення окремих теоретичних положень) та емпіричні (психологічне тестування, анкетування, контент-аналіз).

В якості діагностичного інструментарію для розв'язання емпіричних завдань використано: опитувальник «Діагностика психологічної статі особистості» (С. Бем) – Додаток 2, опитувальник «Я чоловік/жінка…» (адаптація М. Ткалич) – Додаток 3, анкета «Особливості життєвої позиції чайлдфрі» – Додаток 1.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше теоретично розглянуті та емпірично обґрунтований взаємозв'язок гендерної ідентичності, як психологічного чинника та життєвої позиції представників спільноти «чайлдфрі».

Практичне значення роботи визначається тим, що теоретико-методологічний аналіз феномену «чайлфдрі» та особливостей гендерної ідентичності носіїв цієї культури можуть бути використані практикуючими психологами, викладачами вищих навчальних закладів при підготовці до лекцій, семінарів, конференцій. Емпіричне дослідження особливостей гендерної ідентичності представниць спільноти «чайлдфрі» може бути використано психологами-консультантами при консультаційній роботі з клієнтами, що потребують психологічної допомоги.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувались: теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень, використанням комплексу надійних і валідних психодіагностичних процедур, створенням адекватних умов діагностування, поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, репрезентативністю складу вибірки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СПІЛЬНОТИ «ЧАЙЛДФРІ»

1.1. Гендерна ідентичність особистості як психологічний феномен: структура та зміст

Сучасні дослідження гендерної ідентичності особистості, як психологічного феномену, вказують на його складність і багатофункціональність. Гендерна ідентичність найістотніша з усіх соціально-рольових ідентичностей особистості.

Дослідженням гендерної ідентичності, як психологічного феномену, займалися: Говорун Т.В. [4], Abma J., Martines G. [21], В.В. Москаленко [13], М. Кіммел [8], М.Г. Ткалич [18], Oakley Ann [40].

Гендерна ідентичність виступає однією з найважливіших психологічних характеристик людини, пов’язаних із загальним психологічним розвитком, показниками психічного здоров’я, умовою єдності особистісних проявів. Вона значно впливає на формування, структурування особистісного, соціально-психологічного самовизначення, постає як невід’ємна та вагома складова Я-концепції особистості [37].

Говорун Т.В. [4] вважає, що рольова ідентичність пов'язана з поняттям самості, та є окремою формою соціальної ідентичності. В основі рольової ідентичності лежить усвідомлення себе суб'єктом соціально-психологічних ролей, які обумовлені культурно прийнятними соціальними очікуваннями до відповідних патернів поведінки, характерних для певних соціальних позицій [37]. В цій системі рольових ідентичностей важливе місце посідає статева ідентичність, ґрунтована на гендерній ідентифікації людини, як чоловіка або жінки.

Гендерна ідентичність як особливий вид соціальної ідентичності співіснує в самосвідомості людини в єдності з уявленнями про професійний, сімейній, етнічній, освітній і інші статуси. Це продукт соціального конструювання. Як базова структура соціальної ідентичності вона характеризує людину з погляду її приналежності до чоловічої чи жіночої групи, при цьому найбільш важливе значення має те, як сама людина себе категоризує.

У роботах Hakim C. [29] та ін. зазначається, що гендерна ідентичність є продуктом соціального конструювання. Як базова структура соціальної ідентичності, гендерна ідентичність характеризує людину з погляду її приналежності до чоловічої або жіночої групи, при цьому найбільш важливе значення має те, як сама людина себе категоризує [36].

В.В. Москаленко [13] підкреслює, що гендерна ідентичність має велике значення для особистості, оскільки без неї людина не може бути повноцінною в психологічному та соціальному плані. Стати членом суспільства людина може лише за умови придбання статевої належності, зараховуючи себе до чоловіків або жінок і намагаючись переконати в цьому оточуючих.

Отже, гендерна ідентичність – це аспект самосвідомості, що описує переживання людиною себе як представника певної статі. Це одна з базових характеристик особистості, що формується в результаті психологічної інтеріоризації чоловічих чи жіночих рис, у процесі взаємодії «Я» та інших, у ході соціалізації [36].

Усвідомлена належність до певної статі – результат взаємодії складних біологічних та соціокультурних процесів, які поєднують онтогенез, формування системи гендерних властивостей особистості (андрогінність, маскулінність, фемінність) під час гендерної соціалізації особистості [37].

Засвоєння особистістю гендерної ролі (способів поведінки людей в залежності від їхньої позиції статевої диференціації), а також розвиток гендерної самосвідомості (усвідомлення схожостей та відмінностей із представниками своєї статі на відміну від протилежної) є однією з основних характеристик гендерної ідентичності.

В роботах П.П. Горностая [5], В.В. Москаленко [13] та ін., статева ідентичність визначається як внутрішня динамічна структура, що інтегрує окремі сторони особистості, пов'язані з усвідомленням і переживанням себе як представника певної статі, у єдине ціле без утрати їхньої своєрідності. В той час як гендерна ідентичність є більш широким поняттям, ніж статева ідентичність, оскільки гендер містить у собі не тільки рольовий аспект, але й, наприклад, образ людини в цілому (зовнішній вигляд: одяг, зачіска та ін.).

П.П. Горностай [6] вважає, що людина може мати певну чітко визначену статеву ідентичність і водночас мати труднощі з гендерною ідентичністю, переживати свою невідповідність та нереалізованість як чоловіка або жінки.

Психологічна стать виступає складовою гендерного компоненту самосвідомості особистості, та характеризує особистість і поведінку людини в категоріях «маскулінності-фемінності», властивостях психіки, що формуються під впливом соціальних факторів. А отже, особливості формування гендерної ідентичності особистості безпосередньо пов'язані з такими її властивостями як маскулінність, фемінність і андрогінність.

Маскулінність і фемінність – це системи властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими чи жіночими. Як зазначають С. Бем [7], В.В. Москаленко [13], маскулінність і фемінність - це певні психологічні характеристики особистості, які визначають відповідність власній психологічній статі, гендерним ролям та стереотипам, формам поведінки, стилю та способу життя, а також особливості самореалізації, формування цінностей, установок, світоглядних позицій, тощо.

Іванова Т.В. вважає, що окрім нормативних уявлень щодо соматичних, психічних і поведінкових властивостей, які притаманні чоловікам і жінкам, категорії маскулінності і фемінності містять в собі елементи статевого символізму, який пов’язаний з диференціацією статевих ролей [38]. Буденна свідомість схильна абсолютизувати психофізіологічні і соціальні відмінності статей: чоловіче ототожнюється із активно-творчим, соціальним, а жіноче – з пасивно-репродуктивним, природним.

В дослідженнях М.Г. Ткалич психологічна стать особистості визначається як ставлення людини до себе як до чоловіка чи жінки, усвідомлення і прийняття власної статевої належності, засвоєння стереотипів маскулінності і фемінності. Психологічна стать є поєднанням біологічного та соціального. До основних характеристик психологічної статі особистості дослідниці відносять: 1) сукупність знань, уявлень особистості про себе, про свою схожість або відмінність з представниками своєї статі на відміну від протилежної; 2) ототожнення себе з представниками своєї статі; 3) емоційно-ціннісне ставлення до своєї статі; 4) способи поведінки людей в залежності від їх позиції в статеворольової диференціації. Ці складові психологічної статі особистості певною мірою відображають основні компоненти гендеру: когнітивний, емоційний та поведінковий.

Отже, психологічна стать особистості є системною характеристикою, формування якої обумовлене біологічно заданою статевою приналежністю індивіда, культурним середовищем, структурою соціально-значущої діяльності і статево рольовими нормами суспільства, що визначає індивідуальні характеристики, особливості поведінки, способи дії, соціальні позиції й установки особистості [18].

В ранніх дослідженнях психологічна стать особистості, в складі гендеру, розглядалася як біполярний конструкт. Біполярність гендеру полягає в тому, що всі статево специфічні характеристики, які властиві індивіду певної статі і виявляються в його поведінці, розташовані на одній шкалі з двома полюсами. При цьому більша виразність маскулінності автоматично означає меншу виразність фемінності і навпаки, тобто сукупність характеристик статевої ідентичності повинна чітко відповідати певній статі: отже, в нормі, чоловіки повинні мати маскулінну психологічну стать, а жінки – фемінну [37].

На сучасному етапі розвитку психологічної науки існує гіпотеза, що гендерна ідентичність розглядається як мультиполярний конструкт, який є не єдиним та стабільним цілим, а є гнучкою множинністю, яка змінюється протягом життя людини.

Дослідженнями С.Л. Бем [7], М. Вудман [20], Т.В. Говорун [4], О.М. Кікінежді [4], М. Кіммела [8], В.В. Москаленко [13], Постовалова Л.І. [15], доведено, що мужність і жіночність не протиставляються одна одній, а людина з характеристиками, які строго відповідають її статі, виявляється мало пристосованою до життя, і відповідно більше піддається впливу стресогенних факторів.

Головна відмінність мультиполярної моделі від біполярної полягає в тому, що психологічна стать особистості в структурі гендерної ідентичності розглядається не просто як набір протилежних рис маскулінності чи фемінності, а як складноорганізований конструкт, тобто крім маскулінних та фемінних властивостей включає в себе також гендерні уявлення, стереотипи, установки, інтереси. Хоча представники цього підходу не заперечують, що в нормі психологічна стать особистості повинна відповідати біологічній [36]. Однак, високий рівень маскуліності не обов'язково тягне за собою низький рівень фемінності. Індивід може мати високі показники як фемінності, так і маскулінності, окрім цього мультиполярна модель передбачає наявність в структурі психологічної статі особистості також і інших характеристик гендерної спрямованості: гендерні уявлення, стереотипи, інтереси, установки статеворольової поведінки.

Невідповідність розподілу соціальних ролей між статями в суспільстві культурно- історичними статеворольовими традиціям веде до неоднозначності у становленні і прояві гендеру особистості [17]. У таких умовах становлення психологічної статі особистості, її ідентичності, з одного боку, може іти в напрямку більшої адаптивності – формування андрогінності особистості (можливості прояву суб'єктом якостей як мужності, так і жіночності адекватно виникають ситуацій). З іншого боку, вищезазначена невідповідність різних груп соціальних факторів може призвести до неузгодженості біологічної та психологічної статі особистості (маскулінні жінки, фемінні чоловіки) або до недиференційованої психологічної статі особистості (відсутності або недостатності проявів суб'єктом якостей, відповідних стереотипам як мужності,

так і жіночності), що сприймається деколи як серйозна особистісна проблема. Пряма відповідність психологічної статі статеворольовим стереотипам у суспільстві в такій ситуації буде вимагати певних особистісних зусиль і, разом з тим, знижувати адаптивні здатності суб'єкта в соціальному середовищі.

На основі робіт Т.В. Говорун [4], О.М. Кікінежді [4], біполярна і мультиполярна моделі розрізняються за такими критеріями:

1) кількість типів: у біполярній моделі об’єктом вивчення виступають дві статі: чоловіча і жіноча, у мультиполярній їх може бути більше, включно із недиференційованою статтю, кросгендером та ін.;

2) змістовні складові та основні детермінуючі чинники: у біполярній моделі змістовними складовими гендеру виступають маскулінні та фемінні характеристики, які визначені біологічною статтю індивіда та є універсальними. Натомість мультиполярність передбачає, що гендер особистості може поєднувати в собі різні властивості і якості особистості: активність і емоціональність, цілеспрямованість у справах і спрямованість на інших людей, турбота про них, схильність до лідерства і дружелюбність і т.п. Формування гендерних характеристик особистості за принципом мультиполярності відбувається переважно під впливом соціокультурних факторів, які не є універсальними, а існують у певному соціокультурному контексті (клас, етнічність, місце проживання);

3) стійкість у часі: у біполярній моделі характеристики гендеру особистості не змінюються. В мультиполярній моделі практично незмінною залишається базова психологічна стать – приналежність до певної статі, інші характеристики можуть змінюватися під впливом фактору часу та умов життєдіяльності особистості;

4) співвіднесеність маскулінних та фемінних якостей у структурі: у біполярній моделі характеристики цих конструктів знаходяться в опозиції та є взаємовиключними на відміну від мультиполярної, в якій вони існують як незалежні конструкти;

5) ступінь узгодженості компонентів: у біполярній – всі складові узгоджені і несуперечливі, у мультиполярній – гендер не є монолітним, компоненти можуть бути неузгодженими та внутрішньо суперечливими;

6) ступінь нормативності конструктів «маскулінності-фемінності»: біполярність передбачає, що ці конструкти є нормативними еталонами, мультиполярність цього не передбачає;

7) ставлення до нетрадиційних форм сексуальної орієнтації: засудження та заборона не гетеросексуальних форм в біполярній моделі змінюється прийняттям їх як існуючого факту у мультиполярній;

8) психологічна адаптованість особистості: вираженість маскулінних рис для чоловіка та фемінних рис для жінки відповідає високому рівню адаптованості у біполярній моделі, у мультиполярній моделі рівень адаптованості визначається гармонійним поєднанням в структурі гендеру маскулінних та фемінних характеристик [38].

К.Каміллері та Й. Мілюска [26] зазначають, що гендерна ідентичність як різновид соціальної не є простим утворенням однаковим для всіх. Для кожного вона має унікальну конфігурацію підпорядкованих ідентичностей, які є гнучкими утвореннями, що динамічно розвиваються та змінюються в залежності від життєвих обставин. Ідентичність людини змінюється протягом всього її життя, оскільки зазнають змін її знання про себе, які були отримані в діях та взаємодії з іншими людьми, модифікуються соціальні ролі, життєвий вибір, стиль діяльності, що у сукупності підтверджує нове почуття ідентичності.

Оксамитна С.М. виокремлює три рівні явищ, які пояснюють виникнення і трансформацію ідентичності жінок і чоловіків: біологічний, психологічний і соціальний [14].

Біологічний рівень – це ресурс жінок і чоловіків як індивідів, їх життєвий потенціал, починаючи від клітин і закінчуючи системою органів. Це можливості і умови функціонування жінок і чоловіків, які обумовлені структурними і функціональними можливостями організму.

Психологічний рівень – це особистісний ресурс, який чоловіки і жінки використовують для творення своєї ідентичності. Тобто комплекс психологічних особливостей, який включає в себе когнітивні здібності, мотиваційно-вольовий потенціал, домінуючі орієнтації, цінності та ін.

Соціальний рівень – це соціальні трансформації, домінуюча у суспільстві ідеологія, які впливають на особистість як учасника суспільних відносин. Еволюція, яка відбувається у процесі соціальних трансформацій створює умови для процесу змін на поведінковому рівні.

З точки зору М.Г. Ткалич [19], гендерна ідентичність особистості також виступає як результат складної взаємодії біологічних, соціальних і психологічних (власне особистісних) чинників.

М.Г. Ткалич також запропонувала розглядати гендерну ідентичність як мультиполярний конструкт [19]. На її думку, структурний аспект гендерної ідентичності особистості може бути пояснений через поняття «об'єктивний гендерний простір» (власне гендер, складна динамічна система зовнішніх біосоціокультурних факторів) і «суб'єктивний гендерний простір» (система, в якій гендер формується в гендерну ідентичність) особистісного буття.

Ці простори (об'єктивний і суб'єктивний) перетинаються в гендерних уявленнях про себе, гендерній самооцінці, гендерних планах і структурі поведінки. Різне поєднання і смислове наповнення цих компонентів визначають індивідуальний варіант гендерної ідентичності особистості.

Динамічний аспект гендерної ідентичності, як вважає М.Г. Ткалич [18], пов'язаний з тим, що особистісний смисл як одиниця особистості виступає в якості психологічного механізму реалізації трьох базових потреб особистості:

- під досягненням внутрішньої узгодженості гендерної ідентичності розуміється прагнення особистості до узгодження всіх компонентів гендерної ідентичності (гендерних уявлень, гендерної самооцінки, гендерних планів, способів і структур поведінки);

- під самоактуалізацією гендерної ідентичності розуміється прагнення особистості до розширення своїх цінностей і смислів в об'єктивних гендерних просторах особистісної суттєвості у вигляді культуралізації або персоналізації як способів самоактуалізації;
- під зовнішнім підтвердженням гендерної ідентичності розуміється прагнення особистості погодити об'єктивні і суб'єктивні простори своєї гендерної буттєвості [17].

Досягнення особистістю внутрішньої узгодженості, її самоактуалізація і зовнішнє підтвердження її гендерної ідентичності виступають в якості смислових механізмів, що забезпечують перетворення зовнішніх гендерних норм, зразків та ролей в індивідуалізований досвід особистості та реалізацію гендерної ідентичності особистості.

В.В. Москаленко [13] також пропонує трикомпонентну структуру та вважає, що гендерну ідентичність можна представити у вигляді системи, яка включає в себе такі елементи:

- когнітивний – уявлення про свою відповідність або невідповідність тієї чи іншої моделі маскулінності або фемінності;
- емоційне переживання такої відповідності або невідповідності гендерним нормам;
- вольова готовність до активних дій по створенню моделі власної гендерної поведінки.

Іншими структурними компонентами гендерної ідентичності є когнітивний (усвідомлення приналежності до певної статі та визначення себе у категоріях мужності-жіночності), афективний (оцінка психологічних рис та особливостей рольової поведінки та їх відповідності еталонним моделям маскулінності-фемінності в категоріях «позитивна та негативна ідентичність») та конативний (відображається у самопрезентації себе як представника гендерної групи) [38].

Отже, здійснений теоретичний аналіз змісту і структури гендерної ідентичності особистості дозволив визначити її як мультиполярний конструкт, що формується через оволодіння жіночими та чоловічими ролями, які трансформуються через призму особистісного розвитку та формують психологічну стать особистості.

1.2. Соціально-психологічний аналіз теоретичних розробок спільноти «чайлдфрі»

В цьому підрозділі буде розглянуто виникнення та становлення терміну «чайлдфрі», спроби наукової рефлексії поняття, висвітлені підходи до наукового обґрунтування субкультури, різновиди «добровільно бездітних», фактори «потенційної бездітності», детермінанти вибору цієї субкультури, гендерні особливості носіїв цієї життєвої позиції.

Проблематика, присвячена спільноти «чайлдфрі» розробляється у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників. Дж. Віверс [50], Є. Буркетт [24], Т. Кассей [33], К. Парка [42], М. Дірленд [25], К. Маура [35], Е. Пек [43], Ш. Радл [44] намагалися категоризувати поняття «чайлдфрі». Abma J., Martines G. [20] визначили фактори потенційної бездітності. Д. Кніл та Ч. Джоші [39], К. Морелла [39], Р. Джиллеспі [24] виділили категорії та різновиди «чайлдфрі». О. Стрельник [16] розглядає «добровільну бездітність» вважає, що добровільна відмова від батьківства є наслідком життєвого сценарію. М. Мушкевич [13] акцентує увагу на відносинах з матір'ю. Постовалова Л.І. [15] розглядає «добровільну бездітність» через призму відповідального батьківства.

Говорячи про спільноту «чайлдфрі» сьогодні розуміється певна ідентичність, яка обов'язково відносить людину по певної спільноти, що має пеану ідеологію: свою позицію, свої погляди на життя, свої цінності та уподобання.

При контакті «чайлдфрі» з іншими людьми, які погано знайомі з сутністю їх поглядів на життя та дітей, вони намагаються самопрезентувати себе з позиції протиставлення себе іншим – в даному контексті, з «чайлдхейт». Саме цей показник дозволяє визначити «чайлдфрі» як окрему соціальну групу зі своєю окремою ідеологією [22].

Ідея «чайлдфрі» з'явилась далеко не на межі XX и XXI ст., свідома бездітність з'явилась ще задовго до розвитку цієї субкультури. В якості прикладу історичних форм «добровільної бездітності» можна привести південноамериканські племена або практики скопізму, як акту богоуподоблення [21].

У античні часи висувались ідеї антинаталізму – філософської позиції, яка негативно оцінює відтворення потомства. Вони поділялись багатьма відомими філософами, зокрема Софоклом, А. Шопенгауером, Г. Гейне та ін. Прихильники цієї позиції стверджували, що антинаталістична політика може вирішити проблему перенаселення та відповідних проблем голоду і вичерпання енергетичних ресурсів [24]. Політика, спрямована на зменшення кількості дітей у сім'ї, і сьогодні практикується у деяких перенаселених країнах. Інші прихильники антинаталізму апелюють до морального боку питання. Так, Д. Бенатар вважав, що завдавання шкоди є морально невірним актом, якого слід уникати. Відповідно, повинен існувати моральний імператив проти розмноження, оскільки народження нової людини завжди тягне за собою нетривіальну шкоду цій же людині. На думку Д. Бенатара [24], кожна створена людина заздалегідь приречена на страждання, навіть якщо умови її життя будуть безперервно покращуватися.

У 1970-х роках з'явилися дослідження, присвячені «добровільній бездітності». Ці дослідження з'явилися в наукових журналах різних дисциплін, від соціології (Ritchey and Stokes 1974; Veevers 1973) до психології (Houseknecht 1979; Russo 1979), з біології (Barnett and MacDonald 1976; Gustavus and Henley 1971) до економіки (Marciano 1978), а також у міждисциплінарних журналах (Houseknecht 1977, 1979; Ory 1978; Silka and

Kiesler 1977; Veevers 1979). Ранні дослідження мали тенденцію до визначення «добровільної бездітності» як форми відхилення. Ці дослідження зосереджувалися на певних особливостях осіб, які вирішили не мати дітей, таких як соціальний клас і освіта. У цих роботах розглядалось, чому дорослі гетеросексуальні пари, приймали рішення відмовитись від народження дітей [1]. Ранні дослідження також розглядали економічні та демографічні наслідки підвищення рівня добровільної бездітності (Bloom and Pebley 1982).

Термін «чайлдфрі» виник у 70 роках ХХ ст. у США, під час панування другого періоду емансипації жінок. Продовжувався активний розвиток феміністичного руху. Жінки відстоювали свої ідеї про рівноправність в громадському, трудовому і сімейному житті. Можливість свідомо обирати бездітність з'явилась завдяки сексуальній революції та надійній контрацепції, що зумовило можливість контролювати репродуктивну систему. Науковці вважають, що ідеологія «чайлдфрі» виникла набагато раніше, але виявлялася в іншій формі – відмова від сексу та відхід у монастир.

Розвиток контрацепції допоміг розвести поняття «жіночність»-«материнство» та «сексуальність»-«дітонародження». Якщо раніше між цими поняттями ставився знак рівності, то зараз жінка може сама вибирати який знак поставити між цими поняттями: рівності, нерівності. Материнство, на даний момент, розглядається як можливість, а не як обов'язок. Жінки отримали право розпоряджатися своїм тілом. Таким чином, можна сказати, що у 70-ті роки виник новий тип сім'ї. Якщо в післявоєнні часи сім'ї були побудовані навколо дітей (все робилося заради дітей), то зараз фокус змістився на дорослих та їх потреби – свобода вибору, можливість поєднувати власні інтереси з вихованням дитини.

Підхопленні хвилею фемінізму Ш. Радл [44] і Е. Пек [43], на противагу терміну «бездітність», впровадили термін «чайлдфрі» (вільні від дітей), що означає свідому, добровільну відмову від дітонародження і принципове небажання коли-небудь заводити їх, незважаючи на наявність такої можливості за медичними і соціальними показниками. З метою захисту прав бездітних,

Ш. Радл [44] і Е. Пек [43] організували першу спільноту «чайлдфрі», яку назвали «об’єднанням небатьків», але поширеність цей напрям отримав в 90-ті роки, після того, як педагог Л. Лафэйетт створила одну з перших відомих об’єднань «The Childfree Network» [15].

Е. Пек [43] і Ш. Радл [44] обгрунтовували свої ідеї в такий спосіб: «На початку 70-х років тридцятирічна жінка, яка не має дітей, сприймалася як неповноцінна. Виправданням її бездітності люди вважали погане здоров'я, нетрадиційну сексуальну орієнтацію, психічні захворювання, зловживання алкоголем або наркотиками. Нікому і в голову не приходило, що жінка не має дітей з однієї простої причини - у неї немає бажання…». Основною метою організації було довести суспільству, що відмова від материнства - це нормально.

Традиційно між жіночністю та материнством ставився знак рівняння але зараз жінки все частіше сумніваються у необхідності дітонародження – при цьому чоловіки-партнери не завжди розділяють їх погляди. Як видно з поданої інформації, субкультура «чайлдфрі» зародилася здебільшого серед жіноцтва, оскільки багато факторів пов’язані з навантаженням жінки через вагітність та народження дитини – в фізичному, психологічному та емоційному стані. Оскільки переважна більшість догляду за дитиною була обов’язком для жінки, та не мала сильної підтримки з боку чоловіків. Саме в цьому руслі можна свідчити про те, що ідеологія «чайлдфрі» пов’язана з феміністичним рухом та боротьбою жінки за свої права та можливості, власний вибір. Здебільшого пригнічені жінки почали відкрито говорити про «добровільну бездітність», оскільки відсутність дітей у чоловіків не сприймалася як відхилення від норми. Тож, переважна більшість досліджень «чайлдфрі» визначена через дослідження жінок, і в малій кількості відображає вибірку чоловіків.

У 1980-х роках, тенденція на певних особливостях та демографії «добровільно бездітних» продовжувалась (Bartlett 1996; Baum and Cope 1980; Boyd 1989; Bram 1984; Callan 1986; Kiernan 1989; Ramu and Tavuchis 1986). Це десятиліття також привернуло увагу до добровільно бездітних

гетеросексуальних пар (Baber та Dreyer 1986; Burgwyn 1983; Callan 1984) [38]. Крім того, в цей час розвивався новий вектор субкультури на літніх людей без дітей (Houser et al. 1984; Johnson and Catalano 1981). До 1990-х років, дослідники та дослідниці почали розглядати роль релігійності у прийнятті рішення не мати дітей (Heaton et al. 1992; Krishnan 1990). До 2000-х років старіння населення дорослих без дітей стає все більш популярною точкою зору для дослідників (Abma і Martinez 2006; Albertini і Kohli 2009; DeOllos і Kapinus 2002; Dykstra і Keizer 2009; Kohli and Albertini 2009; Umberson et al. 2010; Wenger et al. 2000; Wenger 2009). До 2000-х років панувала думка, що «добровільна бездітність» ставить під загрозу гендерні норми (Baber and Dreyer 1986; Bram 1984; Morell 1994) [30], тож останні десятиліття все більше уваги приділялось гендерному характеру добровільної бездітності (Gillespie 2003; Hird) 2003; Hird і Abshoff 2000; Maher and Saugeres 2007). Крім того, нещодавні дослідження показали вплив політики, сім'ї, та культури на людей, чиї сімейні форми не збігаються з традиційним баченням (Casper et al. 2007; Wood and Newton 2006) [45].

На додаток до перелічених вище точок зору, термінологія, що використовується для опису дорослих, які вирішили відмовитись від народження дітей, також змінювалася з часом. Ранні дослідження використовували термін «бездітний» для позначення дорослих без дітей (Houseknecht 1977, 1979; Mosher and Bachrach 1982). Це, однак, не дозволило відрізнити дорослих, які не мали дітей, але бажали, від тих, хто зробив свідомий вибір, не мати їх. Дослідження, опубліковані в 1980-х роках, демонструють все більше використання термінів «добровільно дездітні» і «чайлдфрі», пов'язані з обраною бездітністю (Baum and Cope 1980; Barnett and MacDonald 1986; Bloom and Pebley 1982; Bram 1984; Calhoun 1980; Callan 1982, 1983). , 1986; Den Bandt 1980; Feldman 1981; Ramu 1985) [9].

Сьогодні термін «чайлдфрі» та «добровільна бездітність» зустрічаються, коли йдеться про осіб, які зробили свідомий вибір, щоб не мати дітей [15]. Оскільки переважна більшість літератури, яку ми розглядаємо тут,

використовує термін «добровільна бездітність», і тому що ми також хочемо визнати більш недавні термінологічні розробки, ми використовуємо терміни, як «добровільна бездітність» і «чайлдфрі», для опису осіб, на яких ми зосереджені.

Перша спроба саме наукової рефлексії поняття «чайлдфрі» зроблена канадською соціологинею Дж. Віверс [50]. На її думку, «чайлдфрі» – це люди, які живуть активним сексуальним життям, можливо, перебувають у шлюбі, цілеспрямовано застосовують міри щодо уникнення зачаття і народження дітей.

Певні дослідження людей, що відмовляються від народження дітей, розглядають культурні особливості їх сприйняття суспільством (Copur та Koropeckyj-Cox 2010; Koropeckyj-Cox та Pendell 2007; Koropeckyj-Cox et al. 2007; Lisle 1999; McAllister 1998; Vinson et al. 2010). З самого початку більша частина наукової літератури, присвяченої «чайлдфрі», розглядали, чи можна вважати це вибором, чи це відхилення від норми [11]. Ще в 1973 р. Veevers (1973) зауважила, що існують уявлення про «добровільно бездітних», як емоційно нестабільних і непристосованих, хоча ці уявлення були необґрунтовані серед соціологів і громадськості. У тому ж десятиріччі, Houseknecht (1977) виявив, що хоча жінки, які зробили вибір залишатися без дітей, знали про негативні соціальні санкції, пов'язані з їхнім вибором, але вони були значно менше стурбовані цими санкціями, ніж жінки, які бажали мати дітей [43]. В інших дослідженнях, які вивчають сприйняття «чайлдфрі» (Callan 1985; Polit 1978; Rainwater 1960), розглядаються питання девіантності та стигматизації.

Дослідження, що проводились пізніше, щодо сприйняття «чайлдфрі», свідчать про те, що жінки мають більш позитивне ставлення до «добровільної бездітності», ніж чоловіки (Koropeckyj-Cox, Pendell 2007) [51]; і що пари, які в принципі, не хочуть мати дітей, сприймаються більш інтолерантно, ніж ті, що можуть стати батьками (Koropeckyj-Cox et al. 2007). Раса також відіграє певну роль у сприйнятті «добровільно бездітних» жінок. Афро-американських матерів розглядають більш сприятливо, ніж афро-американських жінок без дітей, тоді як сприйняття білих жінок менше залежить від батьківського статусу (Vinson et

al. 2010). Цікаво, що багато з вищезазначених даних про сприйняття надходять з прикладів студентів, а не від батьків або дорослих, які ідентифікують себе як «добровільно бездітних» [33].

Інші дослідження сприйняття «чайлдфрі» фокусуються на стигмі, пов'язаній з бажанням залишитися без дітей (Mollen 2006; Mueller and Yoder 1999; Park 2002) та ставлення до бездітності (Caron Wynn 1992; Koropeckyj-Cox та Pendell 2007; Koropeckyj-Cox et al. 2007) [48].

Деякі «чайлдфрі» відчувають стигматизацію внаслідок того, що вони відмовляються від дітей, також вони відчувають жалість і критику (Mollen 2006), критику за те, що вони занадто пов'язані з роботою (Mueller and Yoder 1999), і сприймаються суспільством як егоїстичні, емоційно холодні і занепокоєні своїм матеріальним станом (Park 2002; Kelly 2009) [42]. У своєму дослідженні про «моральні аспекти кар'єри добровільно бездітних дружин» Veevers (1975) зазначає, що добровільно бездітні гетеросексуальні дружини використовували одну з двох стратегій, коли вони піддавалися негативним соціальним санкціям, пов'язаним зі своїм статусом «чайлдфрі», тобто визначали можливість усиновлення чи народження дитини в певний час, або чітко проголошували моральні погляди, що розходяться з загальноприйнятими нормами материнства. Park (2002) визначила іншу стратегію, яку «добровільно бездітні» жінки і чоловіки використовують для управління стигмою, пов'язаною зі статусом «чайлдфрі» [42]. Відзначаючи, що наш культурний контекст пронаталізму веде до негативних оцінок «добровільної бездітності» Park (2002) встановила, що жінки і чоловіки «чайлдфрі» використовують стратегію переоцінки «бездітності» в позитивному сенсі.

Додатковою стратегією, яку використовують деякі носії субкультури «чайлдфрі» для управління стигмою, є потреба постійно оточувати себе підтримкою інших (Houseknecht, 1977). У роботі «Поява руху чайлдфрі» (Park 2002) демонструє, що дорослі носії цієї субкультури визнають свій статус стигматизованим і оскаржують характеристику свого вибору як девіантного [17].

Інтернет та сайти соціальних мереж полегшили можливість носіїв субкультури «чайлдфрі» вільно спілкуватись та взаємодіяти з іншими носіями цієї субкультури (Basten 2009). У більшості користувачів інтнету та соціальних мереж, створені в інтернеті групи та обговорення позиції «чайлдфрі», оцінюються як девіантні [25].

До поняття «добровільно бездітні» К. Маура [35] відносить певні категорії людей:

- людину дітородного віку, яка фізично здатна мати дітей, проте не має наміру цього робити;
- людину дітородного віку, яка обрала стерилізацію; людину старшого віку, яка у свій час могла мати дітей, але воліла цього не робити.

Аналізуючи концепції ранніх взаємовідносин у симбіозі «мати-дитина» Зайцева О.В. припустили, що усвідомлене небажання мати дітей пов’язане із наявністю у структурі життєвого сценарію особливих батьківських тригерів, що формують певну систему цінностей і ставлення до дітей і дитинства [7].

При отриманні власного дитячого досвіду взаємодії із матір’ю, на думку Крейденков М.В. формується здатність жінки бути хорошою матір’ю у майбутньому. Сім’я і відносини з матір’ю або вагомим дорослим стають для дитини умовою формування моделі «материнства» і установки на дітонародження [9].

Постовалова Л.І. [16] вважає, що носії «чайлдфрі» - прибічники усвідомленого та відповідального батьківства, а саме через сильно розвинутого відчуття відповідальності вони відмовляються від народження дітей, оскільки невпевнені в тому, що зможуть бути відповідальними батьками та виховати гармонійну особистість. Згідно з цим підходом, чайлдфрі вважають свій вибір не інфантильністю, а розглядають незрілість – як, скоріше за все, народження дитини без належних для неї умов. Такий підхід акцентує увагу не на народженні дітей, а на їх вихованні та створенні сприятливих умов для зростання гармонійної особистості.

Українська соціологиня О. Стрельник [16] звертає увагу на дискурси щодо нормативності батьківства – пронаталізм. Дослідниця заохочує до використання академічного терміну «чайлдфрі» - «добровільна бездітність». «Добровільна бездітність» постійно підлягає суспільній оцінці, що зумовлюють певні індивідуальні та культурні чинники. За цими приписами, пари одружуються винятково з наміром народити дітей, а усі жінки прагнуть стати матерями [47]. Пронаталізм можна розглядати з культурного, ідеологічного та демографічного рівнів. На культурному рівні пронаталізм виявляється через те, що батьківство сприймається як центр ідентичності, особливо жіночої. Згідно з ідеологічним рівнем, батьківство є національним та патріотичним обов'язком. На рівні демографічної політики, вважається, що держава опосередковано чи безпосередньо регулює контроль народжуваності.

З точки зору Дж. Віверс [50], «чайлдфрі» поділяються на два класи, щодо основних мотивів бездітності: 1) реджектори – різновид «чайлдфрі», які відчувають відразу до дітей, процесів вагітності, пологів, грудного вигодовування та маленьких дітей взагалі; 2) аффексьонадо - різновид «чайлдфрі», які прагнуть до безтурботного бездітного способу життя – вони не відчувають відрази до дітей, але не хочуть займатися їхнім вихованням та освітою, бо роблять акцент на отриманні власного задоволення від буття - богемне життя, часті подорожі, постійні розваги.

Аналогічну класифікацію наводить Р. Джиллеспі [28], а саме: 1) ті, для кого важливіше власна зовнішність, краса та привабливість бездітності; 2) ті, кому властиве «відторгнення, відраза до дітей».

Своє відображення субкультура «чайлдфрі» знайшла і в руслі психоаналітичних теорій. Д. Кніл і Ч. Джоші [534], К. Морелл [39] виділили такі категорії «чайлдфрі»:

1) «ті, хто постійно відкладають» - з юності або з моменту укладання шлюбу/партнерства застосовують контрацепцію, але від самого початку не відмовляються від ідеї мати дитину. Їх тимчасове «потім» плавно переходить у

постійне «ніколи». В цей момент вони вже більше або не хочуть, або не можуть мати дітей;

2) «хвилеподібні відмовники» - категорія, у якої бувають періоди, коли вони хочуть дітей, іноді навіть дуже хочуть. В той же час інші міркування і прагнення їх життя все ж виявляються важливішими навіть в ці періоди, і дітей вони в результаті все-таки не мають саме за власним рішенням.

1.3. Психологічні чинники та детермінанти вибору спільноти «чайлдфрі»

У цьому підрозділі буде розглянуто, як дорослі визначають, що вони відносять себе до спільноти «чайлдфрі», і будуть визначені чинники та фактори того, чому деякі з них приймають цей вибір.

Як було розглянуто вище, деякі дорослі приймають рішення обирати спільноту «чайлдфрі» та не мати дітей протягом усього життя, і це рішення є остаточним. Інші можуть відкладати дітородні рішення протягом такого періоду часу, що зрештою продовження свого роду більше не є можливим через фізіологічні чинники. Третя категорія «добровільно бездітних» мають намір, у майбутньому народити дітей, але це бажання настільки відтерміновано, що так ніколи і не стає реальним. Таким чином, тих, хто знаходяться в останніх двох категоріях можна визначити як «добровільно дездітні», а тих, хто на початку знав, що вони не матимуть дітей – «мимоволі бездітні» [42].

У своєму дослідженні дітородних моделей серед національно репрезентативної вибірки (Heaton, 1999) [31] встановив, що хоча деякі дорослі дійсно залишаються «постійно бездітними» з часом, інші, які спочатку мали намір народити дітей, пізніше змінили свою думку і вирішили не робити цього. Більшість кількісних досліджень у цій сфері не розрізняють «добровільно» і «мимоволі» бездітних і це іноді навмисне (Keiser et al. 2008) [33]. Проте ці дослідження, тим не менш, є корисними для науковців та науковиць, зацікавлених у тих, хто явно ідентифікує їх як «чайлдфрі».

Деякі дослідження також виявили, що відмінності в переходах до дорослого життя можуть відігравати певну роль людей на шляху до вибору батьківства і не батьківства. Дослідники (Hagestad and Call, 2007) виявили, що два перехідних моменти: залишення батьківського будинку і одруження [36]. Ці фактори можуть відігравати певну роль у тому, чи захоче людина у майбутньому ставати батьком чи матір'ю. Але в цьому дослідженні, уваги дослідників була зосереджена на «бездітності» взагалі, а не конкретно на «добровільній бездітності».

Частина літератури вивчає не те, як дорослі люди визначають себе як «чайлдфрі», а чому вони це роблять (Agrillo і Nelini 2008; Clausen 2002; Gillespie 2003; Houseknecht 1982; Letherby 2002). Розглядаючи, чому деякі дорослі залишаються «добровільно бездітними», роз'яснення варіюються від впливу макросоціальних сил, таких як зростаюча участь жінок у робочій силі, до мотивації на мікрорівні, таких як автономія та свобода. Переважно, пояснення щодо підвищення рівня «добровільної бездітності» зосереджуються на ключових соціальних змінах, таких як феміністський рух, збільшення репродуктивного вибору та збільшення участі жінок у робочій силі (Gillespie 2003; див. Також Bartlett 1996; Campbell 1985; Ireland 1993; McAllister 1998;) [37].

Деякі дослідники та дослідниці в цій галузі перенесли фокус із соціальних змін на макрорівні, описаних вище, на більш мікро-процеси, які пояснюють мотиви людей, що обирають субкультуру «чайлдфрі» (наприклад, Gillespie 2003; Houseknecht 1987; Letherby 2002; Park 2005). Наприклад, Houseknecht (1987) виявив, що найбільш часто згадуваною причиною відмови від дітей була «свобода від відповідальності за піклування про дітей і більше можливостей для самореалізації та спонтанної мобільності». Gillespie (2003) вважала, що причиною відмови від дітей є особиста свобода і здатність встановлювати відносини з іншими людьми [69]. В своєму дослідженні Carmichael і Whittaker (2007) виявили, що ті, хто обрали «добровільну бездітність», наводили наступні причини для того, щоб не мати дітей:

неприйняття змін у способі життя, що з’являються з батьківством, егоїзм, відчуття себе непристосованим, небажання брати на себе роль батьків.

Загалом, макро- і мікрорівневі процеси були досліджені як потенційні пояснення того, як і чому деякі дорослі приходять до вибору субкультури «чайлдфрі».

Дослідження Abma J., Martines G. [21] підтверджують наявність факторів потенційної бездітності: старша вікова група; національність, а саме американці європейського походження; незаміжні; високий соціально-економічний статус, а саме освіта, дохід, престиж виду діяльності; значний досвід роботи, а саме повна зайнятість, тривала участь на ринку праці; зв’язок із релігійними нормами.

Окремий аспект, який потребує розгляду це старша вікова група осіб, що відносяться до субкультури «чайлдфрі». Зі збільшенням кількості осіб, що обирають «добровільну бездітність», підвищується увага до життя людей похилого віку без дітей. Як згадувалося раніше, у 1990-х роках з'явилася література, орієнтована на «чайлдфрі» похилого віку. Ця лінія дослідження продовжувалася і в 2000-х роках (Abma and Martinez 2006; Albertini і Kohli 2009; DeOllos і Kapinus 2002; Dykstra і Keiser 2009; Kohli and Albertini 2009; Umberson et al. 2010; Wenger 2009; Wenger et al. 2000). Ці дослідження в основному зосереджені на подальших наслідках відсутності дітей, таких як якість життя, благополуччя, підтримка сім’ї. Загалом, дослідження щодо старшої вікової групи «чайлдфрі» майже не виявляють негативних наслідків для цих осіб [49].

Dykstra і Keizer (2009) встановили, що батьківство впливає на деякі сфери добробуту чоловіків похилого віку, але це не відображається в тій же мірі на всіх життєвих сферах. Зокрема, в той час як чоловіки мали більш високі доходи в середньому, ніж чоловіки без дітей, батьківство не виявило впливу на задоволеність життям чоловіків старшої вікової групи та їхнього психічного здоров'я [33]. У дослідженні старшої вікової групи «чайлдфрі» (Wenger, 2009) було виявлено, що індивіди без дітей адаптували своє життя, щоб задовольнити

свої потреби іншими способами. Було виявлено, що вони заповнюють «порожнечі», які можна вважати наявними, спираючись на інших членів сім'ї або на залучення до суспільства [51]. Подібним чином Albertini and Kohli's (2009) встановили, що мережі підтримки «добровільно бездітних» людей похилого віку були більш різноманітними, ніж мережі батьків, і включали більш тісні зв'язки з більш широким колом родичів, а також друзів та інших людей. Старшка вікова група «добровільно бездітних» у дослідженні Albertini and Kohli's (2009) також активно займалися благодійною діяльністю, ніж їхні колеги, які мали дітей, і таким чином робили важливий внесок у суспільство. Підсумовуючи усе вищесказане, дослідження старшої вікової групи «чайлдфрі» свідчать про те, що мало хто жалкує про своє рішення не мати дітей, і що багато хто знаходить альтернативні шляхи для спілкування з іншими та залучення до суспільної діяльності [22].

Як окремий фактор вибору ідеології «чайлдфрі» можна виділити репродуктивний тиск з боку суспільства [27]. Особливо значущим цей фактор є для жінок, оскільки в цьому контексті вони більш вразлива категорія, ніж чоловіки. Хоча, скоріше за все, для певного відсотка чоловіків це також є тригером до вибору субкультури «чайлдфрі».

Сьогодні суспільство розглядає жінку через призму материнства, яка має фізіологічну здібність завагітніти та народити дітей, а не як особистість, що має не менш важливу біологічну здатність мислити та діяти. Але жінки відрізняються від тварин жіночої статі тим, що при бажанні стати матір'ю керуються не інстинктами, - вони мають людську волю і раціональне мислення для того, щоб робити незалежний вибір. Ми живемо у світі патріархату, де головні соціальні інститути очолюють чоловіки, а це значить що інститут материнства теж визначають вони. Материнство реалізується через тіло жінки, але у суспільно-культурному плані, вважається, що дітей народжує батько, адже це він їх виховує і «виводить у люди».

Репродуктивний тиск як наслідок патріархату розглядали такі науковиці як Симона де Бовуар [1], Адрієна Річ [45], Дороті Робертс [46], Маргарет Санджер [48], Енн Оклі [40; 41].

Збудовані довкола жінки міфи («природний материнський інстинкт», «біологічний годинник») перетворилися на соціальні практики: догляд за дитиною, її виховання, соціалізація, турбота про її фізичні і психологічні потреби, початкова освіта тощо закріпилися винятково за жінкою. Ці обов'язки жіночої соціальної ролі в кінцевому підсумку ув'язнюють жінок у домашній сфері та обмежують їх доступ до суспільного надбання.

Репродуктивний та інші тиски на жінку чинять: держава, чоловік або родина через загально існуючі міфи про те що «повинна» робити жінка. Більшість жінок наче забувають про те, що у них є вибір – створити сім'ю чи ні, жити у цивільному шлюбі чи церковному, бути матір'ю чи ні, скільки дітей народжувати тощо. Брак сексуальною освіти, в свою чергу також є проявом репродуктивного тиску на жінок. Суспільство, в обличчі держави та сім'ї (матері, бабусі та родичів жіночої статі) переконує, що природа та біологія створили жінку саме для материнства, тому й подолати таку фіксацію дуже складно.

Репродуктивний тиск виводить жінок із ринку праці і зменшує їх фінансові ресурси, блокує професійне зростання жінки. Це пов'язано з відсутністю у жінок гнучкої роботи і рівного для всіх права праці.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), «Основою репродуктивних прав є визнання фундаментального права всіх пар і окремих осіб вільно й відповідально вирішувати питання про кількість, часові проміжки і момент появи дітей на світ, право на інформацію, доступ до ресурсів, які це забезпечують, а також право на збереження найвищих стандартів сексуального і репродуктивного здоров'я. Ці права також передбачають право кожного ухвалювати рішення про дітонародження без дискримінації, погроз і насильства».

Симона де Бовуар [1] стверджувала, що всеосяжний патріархат формує бажання жінок «вибирати» материнство. З немовляти жінкам постійно повторюють, що вони створені для материнства, їм оспівують «велич материнства». Перш ніж сформуватися й отримати знання і досвід, необхідні для власного усвідомленого вибору, жінка вже приймає свою «місію», адже немає інших опцій у доступі. Ставши матір'ю, вона бореться між реальністю материнства й очікуваннями суспільства від нього. Під впливом ідеалізованого бачення матері вона втрачає почуття власної цілісності і змушена відмовитися від своєї індивідуальності й особистості. Адже материнство — це її одинока цінована в суспільстві функція, яка складає жіночу ідентичність.

В патріархальному суспільстві вибір робити кар'єру сприймається як «неправильний». Ідея, що жінка взагалі може не хотіти народжувати, суспільству здається божевільною й радикальною.

«Добровільна бездітність» стосується не тільки жінок, а й чоловіків, котрі роблять свідомий вибір не продукувати нащадків. Чоловіки-чайлдфрі менш помітні, бо в суспільстві вважається нормальним, що чоловік за природою може бути вільним у своєму виборі, та його нічого не обмежує на шляху до самореалізації.

Суспільство негативно відноситься до поняття «чайлдфрі», бо це руйнує соціальні уявлення та призначення людини. Особливо воно засуджує жінок-чайлдфрі, аніж чоловіків. Навіть в медіа прибічників субкультури «чайлдфрі» зображають ненависниками дітей, егоїстами, не патріотами, психічно хворими та порушниками традицій тощо.

Отже, вибір чайлдфрі суперечить панівним суспільним порядкам. Патріархальне суспільство не сприймає жінок, які відмовилися народжувати тому, що вважає подібний вибір як загрозу суспільству. Жінки кидають виклик соціальним конструктам материнства, які створили патріархальні суспільства. Однак, важливо зазначити, що незважаючи на репродуктивний тиск, жінки не відкидають можливе материнство як таке, та не знецінюють жіночий досвід пологів та виховання дітей.

Якщо аналізувати батьківство у контексті еволюції сучасної сім'ї, то можна виділити низку чинників спільноти «чайлдфрі» [24]:

1) Вік. Існує тенденція, що у певний період життя для жінки більш молодого віку доволі типово бути бездітною, наприклад, у зв'язку із навчанням або початком побудови кар'єри. Жінки старшого віку часто приймають рішення залишатися бездітними і в майбутньому;

2) Національність і громадянство. Крос-культурні дослідження показали, що центральним явищем власного життя вважають дітей австрійці, англійці, ірландці, італійці, голанці. На противагу їм американці європейського походження входили до числа добровільно бездітних;

3) Шлюб і шлюбні відносини. Одним із основних прогностичних параметрів, що вказують на бездітність, є відсутність шлюбних відносин;

4) Соціально-економічний статус і участь на ринку праці. Дослідження показали, що люди з більш високим рівнем освіти та доходів частіше приймають рішення про бездітність або відкладають час появи першої дитини. Особливо важливим цей фактор є для жінок, оскільки вони із значною долею вірогідності, ніж чоловіки, позбавляються можливості приймати участь на ринку праці при появі дітей. Деякі жінки вважають відсутність фінансових засобів вирішальним фактором у прийнятті рішення про бездітність. Повна зайнятість на роботі також часто корелює із добровільною бездітністю, хоча бездітні жінки добровільно присвячують свій час і сили розвитку кар'єри;

5) Витрати на виховання дитини. Серед найбільш розповсюджених причин, що впливають на відсутність дітей «свобода і незалежність», «відраза до щоденних турбот про дітей». Перша причина розуміється не лише як можливість уявляти себе на ринку праці, але й як переважання певного стилю життя з особливою увагою до вільного часу, подорожей, суспільної діяльності і політичної активності. Бездітні жінки відмічають, що із задоволенням спілкуються із дітьми знайомих. Саме батьківство часто асоціюється із втратою ідентичності, що суперечить розповсюдженому бажанню будувати свій життєвий шлях без вимушеної зміни курсу після народження дитини.

Чинниками якими пояснюється життєвий вибір «чайлдфрі», являють собою широкий спектр економічних, політичних і психологічних причин.

Виділяються наступні мотиви людей, які вирішили вести такий спосіб життя:

- Перенесення в дитинстві психологічної травми (насильство, інцест, жорстокість з боку оточення, конфлікти з батьками, які можуть вести до спотворення уявлення про батьківство);
- Страх перед фізіологічними аспектами відтворення (відчуття страху перед родами, болем, або їх наслідками, деякі бояться народити хвору дитину);
- Вільний час (діти потребують уваги, яка займає достатню кількість вільного часу; деякі люди надають перевагу у вільний час займатися кар'єрою, освітою або просто вести гедоністичний спосіб життя);
- Нелюбов до дітей або небажання витрачати час і сили на їх виховання (вроджений материнський інстинкт);
- Прагнення до особистого комфорту, можливість саморозвитку, реалізація життєвих цінностей в інших сферах життя;
- Фінансова невпевненість в майбутньому, у власному матеріальному забезпеченні;
- Розчарування в житті [39].

Зникнення необхідності в безперервному народженні дітей відбувається в зв'язку з високим рівнем виживання немовлят: тепер безперервне відтворення не є головною метою сімейного та особистого збагачення, тому у індивіда з'являється більше часу для себе, роботи і захоплень. Народження дітей відкладається на потім або зовсім не ставиться в якості важливої мети, яку треба виконати протягом життя [39].

Серед гендерних відмінностей субкультури «чайлдфрі» можна виявити наступні закономірності: 1) чоловіки, які не хочуть мати дітей характеризуються в середньому нижчим рівнем доходів і освіти, ніж жінки; 2) серед Інтернет-спільнот «чайлдфрі» набагато більше жінок, ніж чоловіків. Це пояснюється тим, що говорити про відмову від дітей заради кар'єри більш

соціально прийнятно; 3) чоловіків-чайлдфрі дещо більше, ніж жінок. Чоловіки сприймають дітей з більш раціональної точки зору, емоційні атрактори мають для них менше значення; 4) серед чоловіків завжди більше остаточно бездітних, що пов’язано із тим, що жінки свідомо прагнуть мати дітей, а чоловіки часто просто «пливуть за течією»; 5) у чоловіків з високим рівнем доходу більше дітей, в той час як більш високий особистий дохід жінки звичайно корелює із меншою кількістю дітей на одну жінку [24].

Таким чином, на сьогодні в Україні означена проблематика практично не опрацьована. Можливо, це пов’язано з тим, що добровільна бездітність суперечить цінностям і нормам сучасного суспільства. Питанню бездітності за медичними показниками надається великого значення як на рівні медичної науки і практики, так і у напрямку соціальної і демографічної політики. Бездітність, що не пояснюється медичними факторами, залишається найменш вивченим питанням, що може свідчити про соціальне табуювання цієї проблеми.

Отже, «чайлдфрі» - це спільнота, згідно з якою люди свідомо відмовляються від народження дітей, не маючи при цьому ніяких фізіологічних обмежень. Термін «чайлдфрі» визначається в цій роботі як субкультура, оскільки це дає можливість, з психологічної точки зору, дослідити добровільно бездітних як особливу соціальну групу.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ЧИННИКА ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ СПІЛЬНОТИ «ЧАЙЛДФРІ»

2.1. Методи, методика та процедура дослідження

У цьому підрозділі представлено результати емпіричного дослідження гендерної ідентичності як психологічного чинника життєвої позиції представниць спільноти «чайлдфрі».

Визначено мету, завдання, методику та основні етапи дослідження.

Проаналізовано особливості психологічної статі, як компонента гендерної ідентичності представників спільноти «чайлдфрі».

Охарактеризовано специфіку життєвої позиції представників спільноти «чайлдфрі».

Розкрито особливості гендерної ідентичності представників спільноти «чайлдфрі».

Метою емпіричної частини є вивчення особливостей гендерної ідентичності та життєвої позиції представників спільноти «чайлдфрі».

Гіпотеза емпіричної частини роботи полягала у припущені, що тип гендерної ідентичності (андрогінний, маскулінний, фемінний) пов’язаний із особливостями життєвої позиції (цінності, переконання, репродуктивної поведінкою) у представників спільноти «чайлдфрі».

Основними завданнями виступили наступні:

- Дослідити тип психологічної статі представниць спільноти «чайлдфрі»;
- Визначити специфіку гендерної ідентичності представниць спільноти «чайлдфрі»;

- Дослідити особливості життєвої позиції представниць спільноти «чайлдфрі».

Використані такі методи: анкетування, опитувальники, контент-аналіз.

Проведене емпіричне дослідження включає в себе використання трьох психодіагностичних інструментів: опитувальник діагностики психологічної статі особистості (С. Бем), опитувальник «Я чоловік/жінка…» (адаптація М.Г. Ткалич) [17], анкета «Особливості життєвої позиції чайлдфрі» .

Емпіричне дослідження проводилось упродовж 2023-2024 років, ним було охоплено 56 носіїв життєвої позиції «чайлдфрі». Дослідження складалось з наступних етапів.

І етап дослідження. Завдання цього етапу полягало у вивченні варіацій психологічної статі представниць спільноти «чайлдфрі».

Основним методом дослідження на цьому етапі виступав опитувальник психологічної статі особистості (С. Бем).

Опитувальник діагностики психологічної статі особистості (С. Бем) дозволяє визначити специфіку психологічної статі на полюсах «фемінності» та «маскулінності». Методика складається з 42 запропонованих якостей, кожну з яких потрібно оцінити за 7-бальною шкалою (де 1-ніколи не проявляється, 7-завжди або майже завжди проявляється). Отримані результати визначаються за шкалою «маскулінності» та «фемінності». Рівень «маскулінності» та «фемінності» зіставляється з ключем та визначається тип психологічної статі: недиференційована, фемінна, маскулінна, андрогінна.

ІІ етап дослідження був спрямований на визначення специфіки гендерної ідентичності представниць спільноти «чайлдфрі».

Основним методом дослідження на цьому етапі виступав проективний метод «Я чоловік/жінка…» (адаптація М.Г. Ткалич), що дає змогу визначити змістовні характеристики гендерного складника Я-концепції особистості, а також простежити їх відповідність існуючим гендерним нормам, ролям і стереотипам у соціальній. професійній, сімейній, сексуальній сферах, у сприйнятті зовнішніх і внутрішніх гендерно забарвлених характеристик

особистості [17]. Методика складається з 9 незакінчених речень. Респондентам пропонується закінчити ці вислови.

Опрацювання результатів відбувається за допомогою контент-аналізу речень. М.Г. Ткалич [19] виокремлює три різновиди складових компонентів гендерної ідентичності:

1) Змістовно-когнітивний компонент (речення 1,3,7). Полягає в усвідомленні сутності, відображає актуальні гендерні ролі особистості (я чоловік/жінка, «тому що…», «і знаю, що…», «і для мене…»);

2) Мотиваційно-діяльнісний компонент (речення 2,5,9). Відображає потреби особистості, пов'язані з гендерним складником Я-концепції та діями індивіда щодо їх реалізації (я чоловік/жінка, «і хочу…», «і можу…», «і роблю…»);

3) Емоційно-оцінний компонент (речення 4,6,8). Представлений позитивним і негативним оцінним ставленням особистості до взаємодії з іншими і в само сприйнятті (я чоловік/жінка, «і не сприймаю…», «і засмучений тим, що…», «і радий, коли…»).

III етап дослідження. Завдання цього етапу полягало у дослідженні особливостей життєвої позиції представниць спільноти «чайлдфрі».

Основним методом дослідження на цьому етапі виступала анкета «Особливості життєвої позиції чайлдфрі» (авторська розробка).

Анкета «Особливості життєвої позиції чайлдфрі» (авторська розробка) складається з 11 питань, що містять в собі закриті та відкриті питання. Анкета спрямована на визначення наступних аспектів життєвої позиції «чайлдфрі»: розуміння позиції «чайлдфрі», ставлення до шлюбу, до материнства у жінок , до дітей взагалі та можливого усиновлення, соціальне середовище (сім'я, кількість дітей, відношення батьків до появи дітей, прийняття-неприйняття позиції «чайлдфрі»), спосіб життя, мотиви вибори життєвої позиції «чайлдфрі».

У дослідженні прийняли участь носії субкультури «чайлдфрі». Загальна кількість респондентів – 56 представниць жіночої статі , та 45 чоловчой статі

Віковий діапазон опитаних респондентів визначений в межах від 21 до 48 років (M=27,6):

- 21 - 30 років (45 респондентів) – 77,5%;
- 31 - 40 років (9 респондентів) – 18,3%;
- 41 рік і більше (2 респонденти) – 4,2%.

Переважна більшість респондентів заміжні (34,7%), не мають партнера (30,6%), мають партнера та не проживають разом (14,3%), проживають разом, але не одружені (16,3%), мають багато партнерів (4,1%).

Незначна кількість респондентів зумовлена відмовою багатьох спільнот приймати участь у дослідженні, оскільки більшість українців, які свідомо не бажають заводити дітей, не ідентифікують себе з цим терміном, та досі не заявляють про це на публічному, а тим більше політичному рівнях.

Дослідження проводилось за допомогою мережі Інтернет (платформа «Google-форма») у період з квітня 2023 року по вересень 2024 року. Анкета була розміщена на таких ресурсах: .

1. Соціальна мережа «Facebook»:

- «Чайлдфри Childfree Zone» (https://www.facebook.com/groups/1277027995672970/);
- «Чайлдфри» (https://www.facebook.com/groups/402225996458895/).

Результати дослідження гендерної ідентичності «чайлдфрі» були порівняні із результатами тих, хто не належить до цієї субкультури – дослідження М.Г. Ткалич «Психологія гендерної взаємодії персоналу організацій» [19].

2.2. Обґрунтування результатів емпіричного дослідження життєвої позиції та психологічної статі представників спільноти «чайлдфрі»

У цьому підрозділі представлено аналіз та обґрунтування результатів емпіричного дослідження гендерної ідентичності та життєвої позиції

представників спільноти «чайлдфрі», згідно з використаними методами дослідження.

Спершу розглянемо загальні отримані результати з анкети «Особливості життєвої позиції чайлдфрі» (авторська розробка). Обробка результатів здійснювалась за допомогою методу контент-аналізу відповідей респондентів:

1. Обґрунтування позиції «чайлдфрі» носіями цієї субкультури. Респондентам було запропоновано відповісти на питання стосовно того, який зміст вони вкладають в позицію «чайлдфрі», та як вони тлумачать цю ідеологію. Питання було запропоноване таким чином: «У чому, з Вашої точки зору, полягає позиція «чайлдфрі»?». Це питання було зроблено відкритим, щоб уникнути нав’язування сенсу розуміння цього поняття, тому це дозволило детально розглянути особливості тлумачення субкультури «чайлдфрі» її носіями.

Далі будуть наведені деякі приклади розуміння позиції «чайлдфрі» респондентами:

- «У свободі вибору і відсутності засудження за свій вибір з боку громадськості»;
- «В добровільному небажанні бути батьком»;
- «Життя в своє задоволення»;
- «Добровільна та свідома відмова від материнства/батьківства»;
- «Усвідомлення вельми ймовірного дискомфорту в житті з моменту появи дитини»;
- «Це не просто небажання заводити дітей, а свідома і довічна відмова від дітонародження»;
- «Свобода, особистий простір»;
- «Незалежність від думки обов'язкового народження дітей»;
- «Гедонізм, життя заради себе»;
- «У свідомому небажанні народжувати і виховувати дітей, неприйняття «традиційних сімейних цінностей». У пріоритеті свобода і особистий розвиток»;

- «В усвідомленій відмові від дітонародження і усиновлення/удочеріння».

Таким чином, переважна більшість респондентів-чайлдфрі відзначають, що позиція «чайлдфрі» – це добровільна відмова від репродуктивності, бездітність, небажання заводити дітей та небажання бути батьками (79,5%); це свобода вибору, незалежність і відсутність засудження за свій вибір з боку громадськості (12,2%); життя у своє задоволення (8,3%). Отже, можна припустити, що для більшості респондентів позиція «чайлдфрі» – це «добровільна бездітність», свідома відмова від народження дітей заради інших цінностей. Материнство та батьківство не є метою усього життя носіїв цієї субкультури.

2. Шлюб та відношення до нього у носіїв субкультури «чайлфдрі». В рамках розгляду даного аспекту було визначено два питання: визначення сімейного стану опитаних респондентів «чайлдфрі» та відкрите питання про розуміння представниками цієї субкультури уявлень про шлюб («Для мене шлюб – це…»).

В питанні розуміння шлюбу представниками субкультури «чайлдфрі» можна виділити певну особливість в тому, що переважна більшість респондентів розглядають шлюб, як союз.

Тому пропонуємо ознайомитись з прикладами розуміння позиції «чайлдфрі» респондентами:

- «Буває шлюб цивільний, передбачений Сімейним Кодексом для укладення домовленості між двома партнерами з метою створення сім'ї і організації спільного побуту»;
- «Союз двох самодостатніх людей, яким разом краще, ніж поодинці»;
- «Шлюб - сім'я, що складається з чоловіка та жінки. У моєму випадку - я і моя дружина»;
- «Союз двох людей, заснований на взаємному бажанні підтримувати цей союз»;

- «Союз двох зацікавлених один одним людей»;
- «Добровільний, рівноправний союз жінки та чоловіка, укладений в органах РАГС для створення сім'ї і який породжує взаємні права та обов'язки подружжя»;
- «Партнерство, партнерські відносини»;
- «Рівний союз двох люблячих людей»;
- «Союз двох люблячих людей, які мають в житті загальний вектор»;
- «Союз двох однодумців»;
- «Союз рідних душ».

Серед інших відповідей, респонденти свідчать про документальне засвідчення відносин, юридичну угоду, формальність - 20,4%; союз двох людей, заснований на взаємному бажанні підтримувати цей союз – 32,6%; щастя – 7,7%; відповідальність - 7,7%; повна маячня - 7,7%, партнерські відносини – 6,2%; кохання – 8,1%; традиція – 8,1%. Отже, результати свідчать про спрямованість на особистісні відносини, рівність та підтримку між партнерами-чайлдфрі. Сам шлюб, як такий, не є цінністю субкультури «чайлдфрі», для них він є лише формальністю. Сутність шлюбу, на їх думку, складається у стосунках один з одним.

Переважна більшість респондентів «чайлдфрі» заміжні (34,7%), не мають партнера (30,6%), мають партнера та не проживають разом (14,3%), проживають разом, але не одружені (16,3%), мають багато партнерів (4,1%).

Зіставляючи результати відповідей на ці два питання, можна прослідкувати тенденцію у тому, що заміжні представниці спільноти «чайлдфрі» визначають шлюб через поняття союзу, роблячи акцент на стосунках між парою. Що стосується інших категорій сімейного стану, зазначених в анкету, то їх думка щодо розуміння шлюбу дуже варіюється. Таким чином, можна припустити, що пари, які проживають разом у шлюбі мають більш усвідомлений вибір власної позиції, щодо небажання мати дітей, і підтримують один одного у своєму виборі.

3. Відношення до прийомних дітей у носіїв субкультури «чайлдфрі». На це питання респондентам необхідно було визначити один із варіантів відповіді. Маємо наступні отримані результати щодо відношення до прийомних дітей у носіїв субкультури «чайлдфрі»:

- «позитивне, але не хотіли б взяти опіку над дитиною» – 63,3%. Такий показник свідчить про досить усвідомлений вибір «добровільної бездітності». Ставлення до опікунства розглядається як можлива форма батьківства, але не для них;
- «негативне, проти прийомних дітей» – 18,4%;
- «позитивне, можливо, хотіли б взяти опіку над дитиною» – 8,2% опитаних носіїв субкультури «чайлдфрі» обрали цей варіант. Можна припустити, що в цих респондентів ще не сформований досить свідомий вибір цієї життєвої позиції. Або, в майбутньому, вони готові розглянути опікунство, як одну з форма батьківства. Ще одним варіантом може бути те, що партнер не розділяє позицію «чайлдфрі»;
- «складно відповісти» – 10,2%.

Отже, при розгляді особливостей позиції «чайлдфрі» необхідно, по-перше, враховувати вікову категорію, по-друге – часовий фактор. Оскільки можлива зміна думки відносно бажання мати дітей через деякий час, що підтверджується дослідженнями Т. Хітона, К. Якобсона та К. Холланда [33]. Можна припустити, що субкультура «чайлдфрі» в загальному сенсі відноситься до дітей позитивно або нейтрально. Це припущення підтверджується частково відповідями респондентів на інше питання анкети («Як Ви відноситесь до дітей?»): позитивне відношення до дітей – 6,1%, нейтральне – 53,1%, негативне – 40,8%. Більшість з носіїв субкультури «чайлдфрі» не відчувають відразу дітей, вони, навіть можуть працювати в дитячих садках чи школах, гратися з дітьми та отримувати від цього задоволення.

Якщо розглянути ці результати з точки гендерної приналежності, то можна визначити, що у жінок-чайлдфрі відношення до дітей різне (і позитивне, і нейтральне, і негативно). Хоча здебільшого, жінки-чайлдфрі визначають позитивне та нейтральне ставлення до дітей. Що стосується чоловіків-чайлдфрі, та аналіз психологічної літератури вказує, що в них суто негативне відношення до дітей.

4. Інформованість та відношення близьких до носіїв життєвої позиції «чайлдфрі». У цьому питанні метою було визначити наскільки важливим для носіїв субкультури «чайлдфрі» є думка близьких для них людей та як їх рідні ставляться до цього. Питання було запропоновано наступним чином та мало три варіанти відповідей: «Чи знають Ваші близькі люди про обрану Вами життєву позицію?».

Якщо розглядати це питання загалом, то 80,3% близьких носіїв субкультури «чайлдфрі» відомо про їх вибір. Переважній більшості близьких відома життєва позиція «чайлдфрі» та вони приймають цей вибір, не засуджуючи, а поважаючи їх рішення - 42,9%. Відомо, але не поважать таку життєву позицію – 37,4% близьких опитаних респондентів. Не знають про свідомий вибір «чайлдфрі» 22,4% близьких людей взагалі.

Стосовно цього питання можна припустити, що підтримка та розуміння позиції «чайлдфрі» є важливою складовою стосунків з близькими, оскільки переважній більшості рідних відомий вибір носіїв цієї субкультури.

5. Склад сім’ї та відношення батьків до появи дітей у носіїв субкультури «чайлдфрі».

Цей аспект розглядався в анкеті через два запитання: «В якій сім’ї Ви виросли?» та «Яке ставлення Ваших батьків до того факту, що у Вас можуть з’явитися діти?».

Перше питання було розроблено з метою визначити склад сім’ї та кількість братів/сестер у опитаних респондентів. Як зазначалося в теоретичній частині, деякі носії субкультури «чайлдфрі» відмовлялися від народження власних дітей з причин нестабільності, невпевненості у майбутньому. Можна

припустити, що це також пов’язано і зі складом сім’ї, в якій вони росли. Можливо, сім’я не могла повністю забезпечувати потреби дитини, і тому це стало мотивом до вибору цієї позиції, або з причин відсутності одного з батьків.

Серед отриманих результатів можна виділити наступне: 42,9% опитаних респондентів мають молодших брата чи сестру; 34,7% носіїв субкультури «чайлдфрі» є єдиною дитиною у сім’ї; 22,4% «чайлдфрі» мають брата або сестру, які старші за віком. Жоден з носіїв цієї життєвої позиції не походять з багатодітних сімей.

Аналізуючи отримані результати з цього питання можна припустити, що частина носіїв субкультури «чайлдфрі» вже мала досвід виховання дітей (молодших братів/сестер або племінників/племінниць). Можливо, цей досвід виховання був покладений тільки на старших дітей, а не на батьків. У свою чергу, це може бути мотивом відмови від подальшого батьківства саме у цієї категорії «чайлдфрі». Як зазначалось в теоретичній частині, турбота найстарших дітей над молодшими, може призвести до того, що найстарші діти ще з дитинства займають роль «батьків» та виконують їх функції.

Розглядаючи питання про відношення батьків, до появи дітей можна виділити такі результати. Більшість респондентів (32,7%) відмітили, що їм складно відповісти на це питання, можливо, це зумовлено недостатньою участю батьків у житті власних дітей. У деяких респондентів (20,4%) батьки дуже рано наполегливо бажали одружити або оженити власну дитину та скоріше побачити онуків, в деяких (30,6%) досить нейтральне відношення – з часом діти з’являються у всіх. Певний відсоток респондентів (12,2%) відзначає негативну реакцію батьків – «спочатку навчання, а потім сімейне життя». А 12,2% респондентів, зазначили що їх батьки ще з дитинства давали своїм дітям установку на те, що діти – це не головне у житті.

Кожен з цих патернів поведінки може певним чином впливати на формування «добровільної бездітності». Наприклад, один з варіантів, коли батьки наполегливо підкреслювати важливість скоріше знайти дівчину/хлопця, вийти заміж чи оженитися, не стати «старою дівою», якомога раніше народити

дитину, побачити онуків та інше. Можна припустити, що така модель поведінки батьків могла стати детермінантою до вибору життєвої позиції «чайлдфрі». Оскільки, як зазначалось в теоретичній частині, репродуктивний тиск розглядався саме як один з мотивів вибору цієї субкультури.

Інший варіант, коли респонденти зазначали на негативну реакцію батьків, підкреслюючи, що спочатку потрібно отримати освіту, а потім створювати сім'ю. Така модель поведінки, також, певним чином може впливати на рішення не народжувати дітей у майбутньому. Оскільки, в такому випадку, можна припустити, що акцент робиться на особистісному розвитку, навчанні та кар'єрі, а орієнтація на сім'ю стає не пріоритетною цінністю та може відкладатися на певний час, або взагалі на все життя.

Отже, що стосується складу сім'ї та відношення до дітей у батьків носіїв субкультури «чайлдфрі» можна визначити, що більшість опитаних респондентів ще з дитинства побували у ролі «батьків», і це в свою чергу зумовило, подальшу відмову від дітей у власному житті. Відношення батьків також є важливим у формуванні позиції «чайлдфрі», оскільки певні моделі поведінки батьків, у майбутньому формують життєву позицію їх дітей.

6. Відношення до вагітності у жінок. Це питання було складено на основі умов адекватного материнства за Т.В.Говорун. Запитання було сформовано наступним чином: «Ваше ставлення до вагітності та материнства». На це питання респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповідей.

За критерії були взяті такі показники:

- виразний інстинкт материнства;
- бажання мати дітей, установка на них;
- позитивний відгук на вагітність;
- почуття ніжності до життя, що зароджується;
- почуття жалю та співчуття до дитини;
- почуття близькості з дитиною;
- емоційна чуйність.

Варто відзначити, що 83% опитаних респонденток визначили, що жоден з критеріїв не властивий для них. Серед останніх, тільки 14% позначили такі критерії, як «почуття жалю та співчуття до дитини», 1% - «почуття ніжності», «почуття близькості» та «емоційний зв'язок» до дитини.

Такі результати цілком обґрунтовані, та знову підтверджують той факт, що у представниць субкультури «чайлдфрі» немає акценту на материнство та виховання дітей, в цілому. Головним для цих жінок стає орієнтація на інші цінності або особистісна неготовність до материнства, що і є рисою субкультури «чайлдфрі».

Інтерпретуючи ці показники треба враховувати часовий фактор та вік опитаних респонденток. Взагалі, якщо говорити про визначені Т.В. Говорун критерії адекватного материнства, то не можна вважати вибір лише одного критерія, як значущого показника. Валідним показником буде вибір декількох варіантів, що не виявлено в цьому дослідженні. Певний відсоток жінок обирали по одному критерію, з перерахованих вище, але, як вже було зазначено, не можна визначати ці показники як бажання жінок стати матерями. В теоретичній частині було також визначено, що у більшості носіїв субкультури «чайлдфрі» досить позитивне сприйняття дітей, тому не дивно, що певні показники в цьому питанні були обрані респондентками.

7. Спосіб життя носіїв субкультури «чайлдфрі».

Під способом життя, в даному контексті, розуміється стійка типова форма життєдіяльності особистості, міра їх входження в соціум, типові взаємодії індивіда з суспільством, і групових стосунків групами, іншими людьми. Йдеться про звички, традиції, стереотипи поведінки, які визначають взаємозалежність між індивідом та його оточенням.

Для розуміння особливостей способу життя носіїв субкультури «чайлдфрі» респондентам необхідно було відповісти на питання: «Який Ваш спосіб життя?». Було запропоновано чотири варіанти відповідей на це питання. Метою цього питання було визначити в якому векторі знаходиться спосіб життя носіїв цієї субкультури – активному чи пасивному, або їх варіаціями.

Переважна більшість опитаних носіїв субкультури «чайлдфрі» визначають свій спосіб життя наступним чином:

- скоріше активний, ніж пасивний - 46,9%;
- активний спосіб життя - 18,4%;
- пасивний спосіб життя - 20,4%;
- скоріше пасивний - 14,3%.

Якщо розглядати отримані результати ведення способів життя з категорій «активності» та «пасивності», то більшість носіїв субкультури «чайлдфрі» ведуть активний спосіб життя: часто або час від часу подорожують, займаються спортом, ходять на прогулянки, розважальні центри, музеї, гелереї та інше. Категорія респондентів, що підтримують пасивний стиль життя більшість свого вільного часу проводять вдома та не включені у суспільні відносини.

Серед жінок-чайлдфрі були виявлені прояви усіх стилів життя, окрім скоріше пасивний, ніж активний. Домінуючим стилем життя серед жінок-чайлдфрі є активний стиль життя, його обрали 70% опитаних респонденток. 20% жінок-чайлдфрі обрали скоріше активний, ніж пасивний стиль життя, і 10% визначили свій стиль життя як пасивний.

Оскільки так історично склалось, що чоловіки працювали задля забезпечення сім’ї, а жінки виховували дітей, то можна зробити припущення, що для жінок-чайлдфрі це можливість для саморозвитку, реалізації себе, створення кар’єри, а для чоловіків – можливість не працювати, відпочивати та не бути залученим у суспільні процеси.

8. Мотиви вибору субкультури «чайлдфрі». Для визначення детермінант, що зумовлюють вибір життєвої позиції «чайлдфрі» в анкеті респондентам було запропоновано відповісти на два питання. Перше питання («Чому Ви обрали позицію «чайлдфрі»?) було зроблено відкритим для того, щоб респонденти змогли повністю висловити свою думку та свої реальні мотиви. Друге питання («Які цінності є головними для Вас?») було побудовано іншим чином, тому мало дев’ятнадцять варіантів відповідей, серед яких респонденти могли обрати декілька варіантів відповідей та запропонувати свої.

Розглядаючи отримані результати щодо першого питання («Чому Ви обрали позицію «чайлдфрі»?) пропонуємо розглянути приклади відповідей опитаних респондентів «чайлдфрі»:

- «Я ніколи не хотів дітей. З дитинства»;
- «На даний момент інші цінності і я відчуваю свої ресурси для саморозвитку і професії»;
- «Хочу самореалізуватися і побудувати свою кар'єру»;
- «Я не хочу бути батьком»;
- «Я не хочу передавати свій генетичний набір дитині»;
- «Мені важлива моя свобода»;
- «Не хочу жертвувати власним розгорнутим відчуттям світу. Треба багато від чого відмовитись та більше працювати на нетворчій роботі»;
- «Тому, що у мене є право вибору»;
- «Люблю себе і ціную своє час»;
- «Відсутність можливості забезпечити майбутнє покоління як в моральному, так і в матеріальному плані»;
- «Я хочу жити як мені подобається, адже живемо один раз»;
- «Страх того, що моя дитина не впорається з жорстокістю соціального середовища»
- «Самовизначення в суспільстві, яке справляє тиск пропагандою материнства. Легкий тиск від матері, яка бажає онуків».

Одна з опитаних респонденток «чайлдфрі» надала розгорнуту відповідь чому саме вона прийняла цей життєвий вибір: «По-перше, тому що інші життєві цінності для мене важливіші, ніж материнство. Творчість, кар'єра, свобода, фемінізм для мене найважливіші за все. У моєму житті дітям немає часу. По-друге, мене дратують, скоріше, маленькі діти, особливо дівчинки, тому що 99% з них такі примхливі, розпещені «маленькі принцеси». По-третє, не хочу ризикувати своїм здоров’ям. По-четверте, я ненавиджу, коли мені щось нав'язують, коли щось насильно змушують робити. Мене змушували піклуватися за маленькою донькою батьківських друзів, коли я була підлітком.

А мені хотілося веселитися. Тому з тих пір я вважаю, що діти забирають свободу. По-п’яте, материнство для мене асоціюється з декретом, а декрет – зі змінами фігури, стану волоссям, нервів і деградацією в усіх сферах життя. Кожен робить свій вибір. Я точно знаю, я не буду хорошою матір'ю. Заради дитини я не готова забути про свою зовнішність, я не готова ризикувати здоров'ям, я не готова жертвувати кар'єрою.

Загалом, я думаю, моє становлення, як частини чайлдфрі, обумовлено тим, що мені завжди нав'язували роль матері (в дитинстві змушували няньчитися батьки), а в дорослому віці чую від оточуючих: «Ти - жінка, ти зобов'язана стати матір'ю», «Годинник цокає». У мене в житті є більш важливі цінності.».

Звичайно, що в контексті цієї роботи ми не будемо аналізувати один конкретний випадок цієї респондентки, але він дуже яскраво демонструє мотиви вибору субкультури «чайлдфрі» особливо жінками, підкреслюючи репродуктивний тиск, як одну з детермінант.

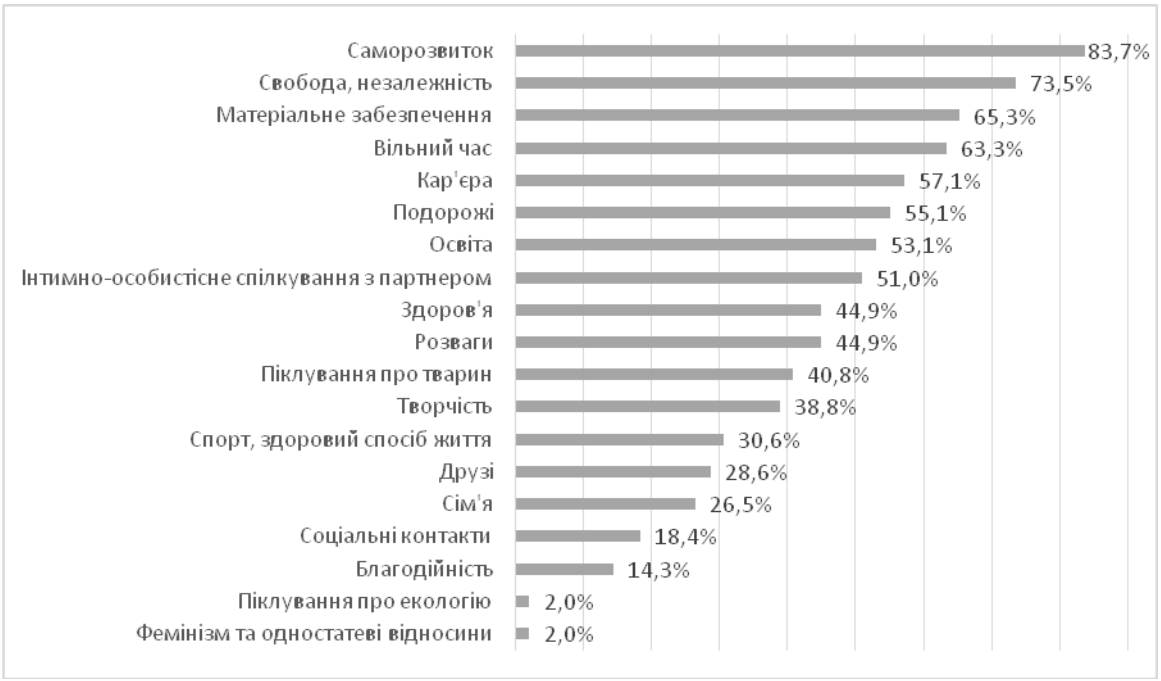
Якщо проаналізувати найбільш типові відповіді респондентів підтримуючих субкультуру «чайлдфрі», то можна виділити такі мотиви:

- Перевага інших цінностей;
- Орієнтація на кар’єру;
- Гедонізм;
- Можливість мати право вибору;
- Свобода та вільний час;
- Тиск з боку суспільства;
- Невпевненість у світі, власній фінансовій забезпеченості.

Перейдемо до розгляду другого питання («Які цінності є головними для Вас?»), де респонденти обирали відповіді з запропонованих варіантів. Результати представлені на діаграмі нижче (див. мал. 2.1. Цінності субкультури «чайлдфрі»).

Таким чином, головними цінностями для носіїв життєвої позиції «чайлдфрі» виступають, на першій позиції, «саморозвиток». На другій –

«свобода, незалежність». Третю ланку розділяють «вільний час» та «матеріальне забезпечення». Четверту позицію розділяють – «кар'єра», «подорожі», «освіта», «інтимно-особистісне спілкування з партнером». Усі останні показники – «здоров'я», «розваги», «піклування про тварин», «творчість», «спорт, здоровий спосіб життя», «друзі», «сім'я», «соціальні контакти», «благодійність», «піклування про екологію», «фемінізм та одностатеві відносини» - відображені у відсотковій категорії менше ніж 50%.

Мал. 2.1. Цінності субкультури «чайлдфрі»

Серед зазначених на діаграмі цінностей є варіанти, що були запропоновані респондентами - «піклування про екологію» та «фемінізм та одностатеві відносини».

Серед представниць спильноти «чайлдфрі», були зазначені усі перелічені в анкеті мотиви та цінності. Отже, жінки спрямовують усі свої сили та енергію в навколишній світ: намагаються бути максимально включеними в соціальні контакти, тому займаються благодійністю, захистом прав людини та тварин, піклуються про екологію. Для жінок дуже важливий саморозвиток, побудова кар'єри, що дає їм можливість бути матеріально забезпеченими, подорожувати та вести здоровий спосіб життя.

Згідно з проведеного дослідження та детального аналізу кожного питання анкети були визначені наступні особливості життєвої позиції «чайлдфрі»:

1) «Чайлдфрі» – це добровільна відмова від репродуктивності, бездітність, небажання заводити дітей та небажання бути батьками; це свобода вибору, незалежність і відсутність засудження за свій вибір з боку громадськості; життя у своє задоволення. «Чайлдфрі» – це «добровільна бездітність», свідома відмова від народження дітей заради інших цінностей. Материнство та батьківство не є метою усього життя носіїв цієї субкультури;

2) Носії субкультури «чайлдфрі» визначають шлюб через поняття союзу, роблячи акцент на стосунках між парою;

3) Субкультура «чайлдфрі» в загальному сенсі відноситься до дітей позитивно або нейтрально. Більшість з носіїв субкультури «чайлдфрі» не відчувають відразу дітей, вони, навіть можуть працювати в дитячих садках чи школах, гратися з дітьми та отримувати від цього задоволення;

4) Підтримка та розуміння позиції «чайлдфрі» є важливою складовою стосунків з близькими, оскільки переважній більшості рідних відомий вибір носіїв цієї субкультури;

5) Більшість опитаних носіїв субкультури «чайлдфрі» ще з дитинства побували у ролі «батьків», і це в свою чергу зумовило, подальшу відмову від дітей у власному житті. Відношення батьків також є важливим у формуванні позиції «чайлдфрі», оскільки певні моделі поведінки батьків, у майбутньому формують життєву позицію їх дітей;

6) У представниць субкультури «чайлдфрі» немає акценту на материнство та виховання дітей, в цілому. Головним для цих жінок стає орієнтація на інші цінності або особистісна неготовність до материнства, що і є рисою субкультури «чайлдфрі»;

7) Більшість носіїв субкультури «чайлдфрі» ведуть активний спосіб життя: часто або час від часу подорожують, займаються спортом, ходять на прогулянки, розважальні центри, музеї, галереї та інше. Жінки-чайлдфрі ведуть переважно активний спосіб життя;

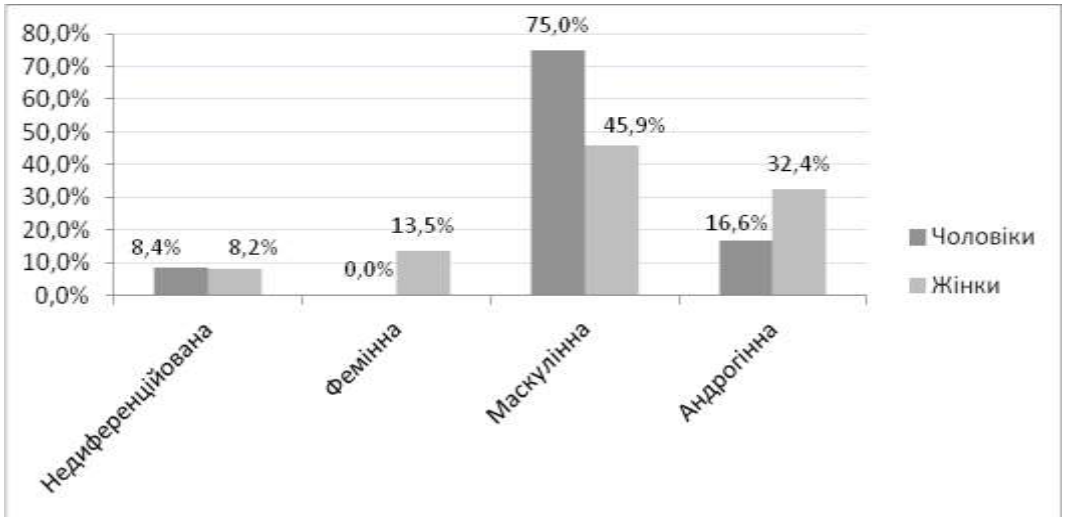
8) Основними мотивами та цінностями для носіїв життєвої позиції «чайлдфрі» виступають: «саморозвиток», «свобода, незалежність», «вільний час», «матеріальне забезпечення», «кар'єра», «подорожі», «освіта», «інтимно-особистісне спілкування з партнером».

Перейдемо до розгляду отриманих результатів з опитувальника діагностики психологічної статі особистості (С. Бем). Згідно з цією методикою було визначено типи психологічної статі серед носіїв субкульутри «чайлдфрі».

У носіїв життєвої позиції «чайлфдрі» були виявлені усі типи психологічної статі за наступним співвідношенням:

- недиференційована – 8,3%;
- фемінна – 10,2%;
- маскулінна – 53%;
- андрогінна – 28,5%.

Якщо розглядати отримані результати розподілу типів психологічної статі через гендерну призму, то можна відзначити, що серед жінок були виявлені усі типи психологічної статі, але в різному співвідношенні. Для більшої наочності отриманих результатів пропонуємо діаграму розподілу типів психологічної статі серед чоловіків та жінок «чайлдфрі», що відображена на мал.2.2.

Мал. 2.2. Розподіл типів психологічної статі серед чоловіків та жінок «чайлдфрі»

Отже, переважна більшість опитаних представників спільноти «чайлдфрі» мають маскулінний та андрогінний тип психологічної статі.

2.3. Обґрунтування результатів емпіричного дослідження гендерної ідентичності представників спільноти «чайлдфрі»

У цьому підрозділі представлені результати узагальнення та систематизації відповідей респондентів за методикою «Я чоловік/жінка…» (адаптація Ткалич М Г) [19]. Отримані дані оброблялися за допомогою методу контент-аналізу (у відсотках від загальної кількості опитаних). Респонденти розподілені за статевою ознакою.

Як було зазначено вище М.Г. Ткалич [17] виокремлює три різновиди складових компонентів гендерної ідентичності:

1) Змістовно-когнітивний компонент (речення 1,3,7). Полягає в усвідомленні сутності, відображає актуальні гендерні ролі особистості (я чоловік/жінка, «тому що…», «і знаю, що…», «і для мене…»);

2) Мотиваційно-діяльнісний компонент (речення 2,5,9). Відображає потреби особистості, пов’язані з гендерним складником Я-концепції та діями індивіда щодо їх реалізації (я чоловік/жінка, «і хочу…», «і можу…», «і роблю…»);

3) Емоційно-оцінний компонент (речення 4,6,8). Представлений позитивним і негативним оцінним ставленням особистості до взаємодії з іншими і в само сприйнятті (я чоловік/жінка, «і не сприймаю…», «і засмучений тим, що…», «і радий, коли…»).

Результати дослідження особливостей гендерної ідентичності носіїв субкультури «чайлдфрі» були порівняні із результатами тих, хто не належить до цієї субкультури – дослідження М.Г.Ткалич «Психологія гендерної взаємодії персоналу організацій» [19].

Отже, почнемо з розгляду першої групи питань, які узагальнюють змістовно-когнітивний компонент сутності гендерної ідентичності. Перейдемо до порівняння відповідей на перше питання методики «Я чоловік / жінка, тому що…» у носіїв субкультури «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури (див. табл. 2.1).

Співвідносячи відповіді носіїв субкультури «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури можна виділити такі особливості:

- Як чоловіки, так і жінки зазначають на свою біологічну приналежність та генетичну визначеність;
- Чоловіки-чайлдфрі вказують тільки на свою біологічну та генетичну приналежність, а чоловіки не «чайлдфрі» відзначають, що вони не мають репродуктивної здатності народити дитину;
- Жінки, на відміну від чоловіків, окрім своєї статевої приналежності зазначають ще й свої особистісні риси;
- Жінки, що не ідентифікують себе з субкультурою «чайлдфрі» у своїх відповідях наголошують на свої репродуктивні функції, та сімейні ролі.

Таблиця 2.1

Характеристика відповідей на перше питання опитувальника представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури

Питання	**Відповіді**	
	Чоловіки-чайлдфрі	**Жінки-чайлдфрі**
«Я чоловік / жінка, тому що…»	• Народився таким, таким створила природа, маю У-хромосому (100%).	• Народилася такою, маю дві ХХ-хромосоми, це моя біологічна стать (81%); • Маю жіночі статеві органи, маю груди (10,8%); • Емоційна, буваю вередливою, розумна, добра (8,2%).

Продовження таблиці 2.1

	Чоловіки	**Жінки**
	• Народився таким (62,5%); • Маю чоловічі якості, риси характеру (30,8%); • Не можу народити дитину (2,9%); • Подобаються жінки (3,7%).	• Народилася такою (38,7%); • Маю жіночі якості, риси характеру (28,4%); • Я – мати (можу народити дитину (15,7%); • Вродлива (10,5%); • Маю чоловічі якості, риси характеру (3,6%); • Дружина, берегіня (1,6%); • Слабка стать (1,6%).

Наступним розглянемо відповіді на питання «Я чоловік / жінка, і для мене…» у носіїв субкультури «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури (див. табл. 2.2).

Співвідносячи відповіді на друге питання серед носіїв субкультури «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури можна виділити такі особливості:

- Відповіді чоловіків-чайлдфрі схиляються, перш за все, до матеріального забезпечення, піклування про себе;
- Чоловіки, що не відносять себе до субкультури «чайлдфрі» відмічають свою приналежність та важливість сім'ї;
- Переважна більшість відповідей жінок-чайлдфрі спрямовані на власну самореалізацію, свободу та незалежність від чоловіка, або на рівні з ним;
- Жінки, що не відносять себе до субкультури «чайлдфрі» у своїх відповідях також відзначають свою приналежність до сім'ї та безтурботність.

Таблиця 2.2

Характеристика відповідей на друге питання опитувальника представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури

Питання	**Відповіді**	
	Чоловіки-чайлдфрі	**Жінки-чайлдфрі**
«Я чоловік / жінка і для мене…»	• Важлива стабільність (33,3%); • Важливе моє здоров'я (16,6%); • Важливі сексуальні стосунки (8,5%); • Важливе матеріальне забезпечення (41,6%).	• Важливо мати вибір (18,9%); • Відкриті всі шляхи (18,9%); • Важливо самореалізуватися, бути незалежною від чоловіка, бути на рівні з чоловіком (54%); • Свобода (8,2%).
	Чоловіки	**Жінки**
	• Потрібен родині (20,4%); • Все в моїх руках, багато чого можу (14,5%); • Досягну свого (20,5%); • Я прав (5,6%); • Мене люблять жінки (15,6%); • Сильний (13,2%); • Розумний (6,1%); • Інші чоловічі якості (4,1%).	• Потрібна родині (21,9%); • Все в моїх руках, багато чого можу (18,8%); • Я права (6,8%); • Все буде добре (20,5%); • Потрібно для щастя (16,1%); • Вродлива, приваблива (16,7%).

Наступним розглянемо відповіді на питання «Я чоловік / жінка, і знаю що…» у представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї спільноти (див. табл. 2.3).

Співвідносячи відповіді на третє питання серед представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури можна виділити такі особливості:

- Відповіді чоловіків-чайлдфрі свідчать про важливість суспільної думки про них, потреба в підтримці їхнього вибору;
- Жінки-чайлдфрі, у своїх відповідях, роблять акцент на реалізації себе, готовності до викликів. У зв'язку з цим жінки виділяють наступні риси – розум, сила, маскулінність;
- Чоловіки та жінки, що не відносять себе до субкультури «чайлдфрі» відзначають про важливість сім'ї та здоров'я близьких, стосунки, матеріальні блага та роботу. Але особливість полягає у тому, що для чоловіків важливо контролювати ситуацію, а для жінок бути потрібною та щоб її цінували.

Таблиця 2.3

Характеристика відповідей на трете питання опитувальника представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури

Питання	**Відповіді**	
	Чоловіки-чайлдфрі	**Жінки-чайлдфрі**
«Я чоловік / жінка і знаю, що…»	• У світі повно ідіотів; знайду підтримку однодумців; у світі існують люди, які не мислять стереотипами (83,3%); • Земля має форму шара (16,7%).	• Маю маскулінні риси характеру (2,7%); • Розумна, сильна (37,8%); • Зможу реалізуватися, стати лікарем (56,7%); • Сучасність готує багато ментальних викликів (2,7%).

Продовження таблиці 2.3

	Чоловіки	**Жінки**
	• Сім'я та здоров'я близьких (32,3%); • Жінка та стосунки з нею (12,3%); • Для мене немає перешкод, все можу (26,1%); • Бути чоловіком (18,5%); • Матеріальні блага, робота, статус (12,9%); • Контролювати ситуацію (4,6%).	• Сім'я та здоров'я близьких (39,5%); • Чоловік та стосунки з ним (18,2%); • Для мене немає перешкод, все можу (10,5%); • Бути жінкою (8,8%); • Матеріальні блага, робота, статус (3,7%); • Бути потрібною, щоб цінували, увага (17,4%).

Отже, змістовно-когнітивний компонент гендерної ідентичності людей, які не розділяють життєву позицію «чайлдфрі», жіночої і чоловічої статі в основному наповнений фемінними (для жінок) і маскулінними (для чоловіків) характеристиками, частково відображає міжособистісні ролі (коханої, коханого, матері, дружини, батька та ін.); спрямований на стосунки з родиною, близькими, їх добробут та здоров'я, на відчуття власної фемінності або маскулінності та їх визнання та підтримку оточуючими. У субкультури «чайлдфрі» немає гендерної диференціації на характеристики особистості, не відображається увесь спектр міжособистісних ролей. Загалом, жінки більш спрямовані на реалізацію себе та своїх ресурсів, свободу та незалежність, а чоловіки – на стабільність, підтримку та матеріальне забезпечення.

Перейдемо до порівняння результатів наступного компоненту гендерної ідентичності – мотиваційно-діяльнісний, який відображає сферу потреб особистості, пов'язану з гендерною складовою Я-концепції особистості та дії індивіда в напряму реалізації цих прагнень.

Розпочнемо зі співставлення відповідей на перше питання категорії мотиваційно-діяльнісної спрямованості («Я – чоловік / жінка і хочу…») респондентів-чайлдфрі та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури (див. табл. 2.4).

Співвідносячи відповіді на четверте питання серед носіїв субкультури «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури можна виділити такі особливості:

- Для жінок-чайлдфрі важливі особистісні досягнення, для чоловіків-чайлдфрі – гроші. І чоловіки, і жінки «чайлдфрі» хочуть комфортного життя;
- Серед чоловіків і жінок, що не відносять себе до субкультури «чайлдфрі» визначаються такі категорії як щастя, кохання, орієнтація сімейне життя та дітей. Серед чоловіків можна виділити бажання бути головним та мати владу, а серед – увагу та піклування.

Таблиця 2.4

Характеристика відповідей на четверте питання опитувальника Представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури

Питання	**Відповіді**	
	Чоловіки-чайлдфрі	**Жінки-чайлдфрі**
«Я – чоловік / жінка і хочу…»	• Грошей, багато грошей (58,3%); • Жити в своє задоволення (8,4%); • Сам за себе приймати рішення, стати зрілим чоловіком (33,3%).	• Свободи, незалежності, бути вільною від соціальних стереотипів, рівноправ'я, фемінізму (37,8%); • Комфортного, повноцінного, виваженого життя (24,4%); • Досягти усього сама (37,8%).

Продовження таблиці 2.4

	Чоловіки	**Жінки**
	• Бути щасливим (8,4%); • Кохання (1,6%); • Жінку (17,7%); • Бути чоловіком (23,1%); • Мати сім'ю, дітей, дружину (11,1%); • Успіхів в роботі, кар'єрного зростання (18,9%); • Матеріального статку (10,7%); • Бути головним, мати владу (10,7%).	• Бути щасливою (28,9%); • Кохання (33,1%); • Чоловіка (2,1%); • Залишатися жінкою (8,4%); • Мати сім'ю, дітей, чоловіка (14,6%); • Успіхів в роботі, кар'єрного зростання (2,1%); • Матеріального статку (9,5%); • Уваги, піклування, поваги до себе (11,6%); • Радощів у житті (10%).

Далі співвставимо відповіді на друге питання категорії мотиваційно-діяльнісної спрямованості («Я – чоловік / жінка і можу…») респондентів-чайлдфрі та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури (див. табл. 2.5).

Співвідносячи відповіді на п'яте питання можна виділити такі особливості:

- Спільна риса відповідей чоловіків і жінок «чайлдфрі» – орієнтація на саморозвиток. Для жінок-чайлдфрі важливіші досягнення, особливо вагомі, які зроблені ними самостійно. Чоловіки-чайлдфрі відмічають можливість своїх досягнень за умови підтримки, а також на свою фізичну силу;
- І чоловіки, і жінки, що не відносять себе до субкультури «чайлдфрі» відзначають, що для них важливо притримуватись загальноприйнятих соціальних норм та особливостей поведінки, робити все для своєї сім'ї. Жінки наголошують на можливості народити дитини, чоловіки – бути лідером та головним.

Таблиця 2.5

Характеристика відповідей на п’яте питання опитувальника представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури

Питання	**Відповіді**	
	Чоловіки-чайлдфрі	**Жінки-чайлдфрі**
«Я чоловік / жінка і можу…»	• Все що захочу (58,3%); • Зверну гори, якщо в мене буде підтримка (8,5%); • Займатися саморозвитком (16,6%); • Вдарити (16,6%).	• Все що захочу, і робити це сама (43,2%); • Досягти чогось вагомого у житті (24,4%); • Вчитися все життя, вивчати нове (32,4%).
	Чоловіки	**Жінки**
	• Багато чого (37,7%); • Бути чоловіком (чоловічі норми та особливості поведінки) (15,4%); • Все для своєї сім’ї (14,6%); • Працювати, заробляти (10,2%); • Постояти за себе, бути сильним (15,4%); • Бути лідером, головним (8,5%).	• Багато чого (28,9%); • Бути жінкою (жіночі норми та особливості поведінки) (35,2%); • Все для своєї сім’ї (13,7%); • Працювати, заробляти (2,1%); • Любити (8,8%); • Народити дитину (6,5%); • Допомагати іншим (4,2%).

Наступним розглянемо відповіді на третє питання категорії мотиваційно-діяльнісної спрямованості («Я – чоловік / жінка і роблю…») респондентів-чайлдфрі та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури (див. табл. 2.6).

Співвідносячи відповіді на шосте питання серед носіїв субкультури «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури можна виділити

такі особливості:

- Жінки-чайлдфрі, у своїх відповідях, ставлять акцент на змінах, яким вони можуть посприяти. Чоловіки-чайлдфрі, на їх думку, роблять усе для того, щоб бути собою та гроші;
- Серед жінок та чоловіків, що не ідентифікують себе з субкультурою «чайлдфрі» загальних відмінностей не було виявлено. Але в їх відповідях є знову означення на сім'ю.

Таблиця 2.6

Характеристика відповідей на п'яте питання опитувальника представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури

Питання	**Відповіді**	
	Чоловіки-чайлдфрі	**Жінки-чайлдфрі**
«Я чоловік / жінка і роблю…»	• Багато того, що неповинен (16,7%); • Усе що хочу, усе, щоб бути собою (33,3%); • Гроші (50%).	• Світ кращим, своє життя (27%); • Благодійність, розфасовую сміття (19%); • Все, щоб створити кар'єру (54%).
	Чоловіки	**Жінки**
	• Те, що потрібно, можу, повинен (25,1%); • Те, що хочу (22,1%); • Свою роботу, бізнес (32,2%); • Все для родини (5,8%); • Добро, світ кращім (6,9%); • Все, щоб бути чоловіком (3,3%).	• Те, що потрібно, можу, повинна (22,6%); • Те, що хочу (16,8%); • Свою роботу, бізнес (16,6%); • Все для родини (20,3%); • Добро, світ кращім (15,6%); • Все, щоб залишатися жінкою (8,3%).

Отже, мотиваційно-діяльнісний компонент гендерної ідентичності людей, які не розділяють позицію «чайлдфрі», пов'язаний з потребою у щасті, коханні, визнанні та підтримці, сім'ї та особистих стосунках. Традиційно, більшу спрямованість на роботу, бізнес, заробіток демонструють чоловіки, жінки більше зосереджені на інтимних, родинних та міжособистісних взаєминах і власних відчуттях. У представників життєвої позиції «чайлдфрі» спрямованість на кар'єру та розвиток більш властива для жінок, а для чоловіків головним є заробіток.

Перейдемо до порівняння результатів наступного компоненту гендерної ідентичності – емоційно-оцінного компоненту гендерної ідентичності, представленою як позитивним, так і негативним оцінним ставленням особистості до складових її/його взаємодії з оточуючими і з самим собою.

Розпочнемо зі співвставлення відповідей на перше питання категорії емоційно-оцінної спрямованості («Я – чоловік / жінка і не терплю…») респондентів-чайлдфрі та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Характеристика відповідей на сьоме питання опитувальника представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури

Питання	**Відповіді**	
	Чоловіки-чайлдфрі	**Жінки-чайлдфрі**
«Я чоловік / жінка і не терплю…»	• Традицій (41,6%); • Нав'язування стереотипів (41,6%); • Конкуренції (16,8%).	• Порушення особистісних меж (10,9%); • Насилля, приниження, споживацького ставлення до себе, сексизму (72,9%); • Нав'язування стереотипів (16,2%).

Продовження таблиці 2.7

	Чоловіки	**Жінки**
	• Брехні, обману (35,4%); • Зради (19,2%); • Жіночої зради (1,5%); • Приниження (8,5%); • Дурості, ідіотів (25,4%); • Слабкості (14,6%); • Підлабузництва (8,5%); • Геїв (3,1%).	• Брехні, обману (34,7%); • Зради (18,4%); • Чоловічої зради (12,1%); • Приниження (5,3%); • Грубості, хамства (35,3%); • Насильства (5,3%).

Співвідносячи відповіді на сьоме питання серед носіїв субкультури «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури можна виділити такі особливості:

- Нав'язування стереотипів – відповідь, що зустрічається як у жінок, так і у чоловіків «чайлдфрі». Чоловікам-чайлдфрі не подобається жити так, як велять звичаї країни. Для жінок-чайлдфрі є важливим відсутність будь-яких проявів дискримінації щодо їхньої особистості. Можна припустити, що для жінок-чайлдфрі дискримінація може стати перепоною для досягнення їхніх цілей;
- Жінки та чоловіки, що не відносять себе до субкультури «чайлдфрі» не терпляють брехні, зради, приниження.

Далі розглянемо відповіді на друге питання категорії емоційно-оцінної спрямованості («Я – чоловік / жінка і засмучений тим, що…») респондентів-чайлдфрі та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури (див. табл. 2.8).

Співвідносячи відповіді на восьме питання серед носіїв субкультури «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури можна виділити такі особливості:

- Чоловіки-чайлдфрі в усьому звинувачують суспільство та людей, та наголошують на відсутність у всіх розумових здібностей. Жінок-чайлдфрі

знову турбує питання дискримінації, через яке вони, можливо, не можуть досягти повної реалізації себе у світі;

- В цілому, і чоловіки, і жінки, що не ідентифікують себе з субкультурою «чайлдфрі» означають однакову засмученість соціально-політичною, економічною ситуацією в країні, проблемами на роботі, фінансами, а також виділять сварки та непорозуміння у сім'ї.

Таблиця 2.8

Характеристика відповідей на восьме питання опитувальника представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури

Питання	**Відповіді**	
	Чоловіки-чайлдфрі	**Жінки-чайлдфрі**
«Я чоловік / жінка і засмучений тим, що…»	• Мало хто з людей здатний думати своєю головою, люди – ідіоти, суспільство дурне (50%); • Повинен сплачувати аліменти (8,3%); • Примушують до дітонародження (41,7%).	• В деяких країнах жінки досі безправні істоти, існує сексизм, стереотипи, чоловіків ставлять вище жінок (90%); • Не у всіх вистачає сили бути особистістю (10%).
	Чоловіки	**Жінки**
	• Ставленням інших (6,6%); • Суспільно-політичною, економічною ситуацією в країні (19,8%); • Непорозумінням і сварками (14,5%); • Фінансовими негараздами (15,1%);	• Ставленням інших (18,3%); • Суспільно-політичною, економічною ситуацією в країні (14,1%); • Проблемами у родині (18,7%); • Непорозумінням і сварками (3,6%);

Продовження таблиці 2.8

	• Проблемами на роботі (7,1%); • Не все виходить (12,8%); • Життя коротке, проблема смерті (12,8%); • Стосунками з жінками (12,5%); • Сексуальними проблемами (2,5%); • Існуванням геїв (3,8%).	• Фінансовими негараздами (3,1%); • Проблемами на роботі (3,6%); • Не все виходить (6,5%); • Життя коротке, проблема смерті (7,3%); • Стосунками з чоловіками (12,5%); • Відсутністю чоловіка (7,3%); • Сексуальними проблемами (3,6%).

Тепер розглянемо відповіді на третє питання категорії емоційно-оцінної спрямованості («Я – чоловік / жінка і радий, коли…») респондентів-чайлдфрі та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури (див. табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Характеристика відповідей на дев'яте питання опитувальника представників спільноти «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури

Питання	**Відповіді**	
	Чоловіки-чайлдфрі	**Жінки-чайлдфрі**
«Я чоловік / жінка і радий, коли…»	• Я в центрі уваги, в мене закохуються жінки (33,3%); • Отримую, маю гроші (33,3%);	• Досягаю поставленої мети своєю силою, все йде по моєму плану, досягаю успіху, вдається досягти бажаного (67,5%);

Продовження таблиці 2.9

	• Солідарні з моєю життєвою позицією (33,3%).	• Моя думка враховується (27%); • Мене цінять за особистісні риси, а не за належність до певної статі (5,5%).
	Чоловіки	**Жінки**
«Я чоловік / жінка і радий, коли…»	• Все гаразд з близькими, родиною (26,8%); • Все в порядку з дітьми (3,7%); • Все виходить, досягаю мети (49,7%); • Ставленню жінок до мене (11,2%); • Мене кохають (4,6%).	• Все гаразд з близькими, родиною (44,2%); • Все в порядку з дітьми (11,1%); • Все виходить, досягаю мети (6,8%); • Ставленню до мене як до жінки (18,4%); • Мене кохають (8,9%); • Мене цінують, розуміють, я потрібна (13,7%).

Співвідносячи відповіді на дев’яте питання серед носіїв субкультури «чайлдфрі» та тих, хто не відносить себе до цієї субкультури можна виділити такі особливості:

- Відповіді чоловіків-чайлдфрі підкреслюють важливість підтримки з боку однодумців. Чоловікам-чайлдфрі важливі гроші та увага до власної особистості. Для жінок-чайлдфрі - досягнення, які базуються на власних зусиллях;
- Серед жінок та чоловіків, що не відносять себе до субкультури «чайлдфрі» було відзначена турбота про близьких, дітей, розуміння та підтримка.

Отже, емоційно-оцінний компонент гендерної ідентичності людей, які не є прибічниками субкультури «чайлдфрі», має такі гендерні відмінності: в цьому компоненті проявляється гендерна диференціація ролей і спрямованості особистості на усвідомлення і реалізацію власної гендерної ідентичності. Окрім цього, забарвленість сприйняття жіночого гендеру більш негативна і зосереджена на фемінному, чоловічого – більш нейтральна та універсальна. Для представниць субкультури «чайлдфрі» важливо бути на рівні з чоловіками, щоб їхня думка також була вагомою частиною. Жінкам важливі досягнення, а чоловікам – прийняття та увага.

Підсумовуючи усе вищезазначене, за результатами методики визначення гендерної ідентичності можна стверджувати, що гендерна ідентичність субкульутри «чайлдфрі» значно відрізняється від людей, які бажають мати дітей. Переважна більшість жінок у всіх відповідях акцентують увагу на саморозвитку, кар'єрному зростанні, повазі до себе, незалежності, статусі, вільності від громадської думки, зорієнтованості на успіх. Жодна з опитаних жінок-чайлдфрі не зважає на власні репродуктивні функції, бажання мати дітей, сімейні ролі, сім'ю загалом, міжособистісні компоненті взаємодії. Чоловікам важливо підтримка однодумців, розуміння їх альтернативної позиції, її прийняття. Не менш важливим компонентом життя для чоловіків є матеріальне забезпечення.

Таким чином, проаналізувавши специфіку гендерної ідентичності носіїв субкультури «чайлдфрі» було визначено, що усі респонденти демонструють почуття гордості за свою стать, усвідомлюють можливості та переваги власної статі, задоволені власною статевою належністю. Спостерігається трансформація гендерних ролей, уявлень, щодо чоловіків та жінок. Більшість жінок-чайлдфрі проявляють маскулінні характеристики та зорієнтовані на професійний розвиток. Носії субкультури «чайлдфрі» не бажають змінити стать, мають знання про свою гендерну роль, доброзичливо ставляться до протилежної статі, мають уявлення щодо протилежної статі, зорієнтовані на

свою стать. Це свідчить про сформованість адекватної гендерної ідентичності. Але свої цінності «чайлдфрі» трансформують. Можна припустити, що у цієї субкультури орієнтація на кар'єру та саморозвиток пригнічує батьківські інстинкти.

2.4. Психологічні рекомендації щодо надання консультативних послуг представникам спільноти «чайлдфрі»

У цьому підрозділі будуть описані особливості та специфіка консультативного процесу, визначені основні вектори надання психологічних послуг, описані методики, вправи та техніки для роботи з носіями субкультури «чайлдфрі».

Нажаль, у сучасній літературі не представлені роботи з особливостями психологічного консультування носіїв субкультури «чайлдфрі». Тому цей підрозділ заснований на припущеннях про можливі варіанти та специфіку консультативного процесу носіїв цієї субкультури. Рекомендації сформовані згідно аналізу теоретичного підрозділу та результатів проведеного емпіричного дослідження.

Специфіка напрямків консультативного процесу з носіями субкультури «чайлдфрі» відображена в роботі з такими аспектами:

1) Ідентичність особистості;
2) Гендерні ролі;
3) Соціалізація особистості;
4) Сімейні стосунки (відносини з членами сім'ї, кількість дітей у сім'ї, моделі батьківства, досвід батьківства, особливості виховання, позиція батьків щодо батьківства);
5) Бажання, життєві цілі та принципи, ресурси;
6) Стигматизація соціального оточення.

Основним моментом, що відображає всю сутність надання психологічних послуг носіям субкультури «чайлдфрі» є відношення самого консультанта до

свідомого вибору його клієнта. Важливо розуміти, що мета консультанта не змінити думку, щодо життєвої позиції клієнта, не навести аргументи, щодо радощів від народження дитини, ролей батьківства, та іншого. Мета надання психологічних послуг носіям субкультури «чайлдфрі» це розуміння та дослідження власної особистості: ідентичності, гендерної приналежності, детермінант вибору своєї життєвої позиції. Головне в консультативному процесі з «чайлдфрі» не засудження, та бажання переробити особистість, а, навпаки, прийняття та підтримка їх свідомого вибору.

Не виключно, що в процесі надання психологічних послуг та розуміння власних детермінант «добровільної бездітності» носії цієї субкультури можуть змінити свою думку, щодо народження дітей. Оскільки, як було зазначено в теоретичній частині цієї роботи, є категорія «чайлдфрі», що змінюють свою думку з часом - народжують та виховують дітей. Розуміння мотивів є метою консультативного процесу, але воно не повинно навіювати сумніви та тиснути та вибір особистості.

Також важливим аспектом надання психологічної допомоги носіям субкультури «чайлдфрі» є надання підтримки їх свідомого вибору. В даному випадку можна виділити декілька варіантів. Можливе включення індивідів у терапевтичні групи. А також створення віртуальних та реальних мереж для підтримки та спілкування серед носіїв субкультури «чайлдфрі».

Одним з методів дослідження гендерної ідентичності представників спільноти «чайлдфрі» можна використовувати застосований в нашому дослідженні метод незакінчених речень. Наприклад, в психологічній практиці використовується така методика: «Методика незакінчених речень з визначення особливостей гендерної ідентичності» (адаптація М.Г. Ткалич) [17]. В якості варіацій цієї методики можна використовувати такі речення: «Я мати тому, що…», «Я не хочу дітей тому, що…», «Головне в житті це…», «Для мене шлюб це…» та інше.

Іншим варіантом дослідження ідентичності особистості є використання методики 20-ти відповідей «Хто я?» (М.Кун, Г. Макпартленд) [19]. Індивіду

пропонується написати 20 різних відповідей на просте запитання - «Хто я?». Потрібно відповідати у тій послідовності, у якій ці асоціації спадають на думку. Не зважаючи на логіку і важливість відповідей досягається головна мета проективних методів – перше, що приходить на думку є проявом несвідомого та найбільш чіткого сенсу.

Методики та техніки при консультативній роботі з представниками спільноти «чайлдфрі» повинні бути проективними засобами саморефлексії, спрямовані на реконструкцію індивідуального соціального досвіду.

Таким методом є написання власної гендерної автобіографії. У процесі написання гендерної автобіографії людина може усвідомити характеристики своєї гендерної ідентичності, а також шляхи та способи їх формування.

Метою цієї техніки є простежити розвиток власної гендерної ідентичності в процесі гендерної соціалізації; виокремити механізми та способи, за допомогою яких відбувається конструювання гендерної ідентичності [37].

Для написання гендерної автобіографії індивіду необхідно згадати своє раннє дитинство і шкільні роки, ставлення до себе, як до представника певної статі батьків, родичів, учителів. Спираючись на власні уявлення та відчуття, вплив інших (батьків, родичів), гендерні процеси в школі, ігри та іграшки в дитинстві, зовнішній вигляд - і пишеться гендерна автобіографія.

Далі будуть висвітлені дві вправи, що можна проводити в процесі групових занять: «Гендерний образ» та «Оцінювання маскулінності та фемінності» [37].

Метою вправи «Гендерний образ» є структурування уявлень учасників щодо власного гендерного образу. Групі пропонується уявити себе у виставковій залі, де знаходиться багато предметів. Завдання полягає у тому, щоб побачити в кожному предметі те, що стосується учасників як жінок/чоловіків. Необхідно обрати предмет, що пов’язаний з індивідом як жінкою/чоловіком та знайти спільне між цим предметом та поняттям «жінка/чоловік».

За допомогою отриманих асоціацій визначаються основні складові образу жінки/чоловіка. Отриманий список асоціацій індивіди обговорюють та аргументують у групі.

Метою вправи «Оцінювання маскулінності та фемінності» є розвиток навичок позитивного оцінювання фемінних і маскулінних рис, навчитися визначати шляхи їх гармонічного поєднання та конструктивного використання.

Учасникам необхідно написати на аркуші список їх фемінних та маскулінних рис, які допомагають у житті (можна поділити на дві групи: особисте життя та професійна діяльність). Кожну рису, яка заважає, необхідно написати на окремому аркуші, а на зворотному боці занотувати варіанти їх позитивного використання. Наступним етапом є обговорення один з одним рис, що заважають, та пошук варіантів їх позитивного використання.

З усього вищезазначеного можна сформулювати деякі рекомендації щодо надання консультативних послуг при роботі з носіями субкультури «чайфлдрі».

По-перше, відношення консультанта не повинно суперечити життєвій позиції носіїв цієї субкультури. Без оціночне ставлення, як базовий принцип консультування, повинен обов’язково повинен виконуватись консультантом.

По-друге, важливо розуміти, що у людини є вибір щодо того, чи ставати батьками чи ні. Необхідно розуміти, що не кожна людина ставить своєю метою реалізуватися у батьківстві.

По-третє, процес консультування з носіями субкультури «чайлдфрі» повинен бути побудований навколо руйнування соціальних табу, стигми і міфів про те, що означає обирати «добровільну бездітність».

Ми постійно бачимо традиційні сімейні форми, які зображені в рекламі та ЗМІ. Багато людей вважають прийнятним задавати людям глибокі особисті питання про народжуваність і сімейні рішення, яких вони можуть не знати.

По-четверте, необхідно працювати згідно з особистісним темпом представників спільноти «чайлдфрі», оскільки соціальний та репродуктивні тиски можуть додати ще один шар до процесу прийняття рішень. Рішення може бути прийнято імпульсивно, і потім може з’явитися відчуття, що це

«неправильний» вибір, який не вписується в суспільство, розуміння з боку сім'ї/друзів, або навіть у власну думку про те, що людина повинна робити.

По-п’яте, процес психологічного консультування повинен бути побудований навколо ідентичності та гендерної складової особистості носія субкультури «чайлдфрі», оскільки тільки через розуміння того, хто ми є можна прийти до свідомого вибору.

По-шосте, однією з задач психолога-консультанта є інформаційне забезпечення, щодо особливостей субкультури «чайлдфрі». Консультант повинен забезпечити інформаційний та незалежний простір для носіїв цієї субкультури. Підтримка, також є необхідною складовою консультативного процесу.

Отже, в даному підрозділі було розглянуто: специфіку консультативного процесу, визначені особливості та напрямки організації психологічної взаємодій, розглянуті деякі техніки, вправи та методики, що мене використовувати психолог при консультуванні носіїв субкультури «чайлдфрі». Було зазначено, що консультативний процес може проводиться як індивідуально, так і в груповій формі. Індивідуальний консультативний процес буде ефективний для розуміння власної ідентичності, виявлення мотивів відмови від народження дітей, власних бажань, цілей та цінностей. Груповий процес консультування необхідний для рефлексування індивідом себе, як учасника соціалізації суспільства, розуміння особливостей власного позиціонування себе світу.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши структуру та зміст гендерної ідентичності, як психологічного феномену можна визначити, що гендерна ідентичність є складовою Я-концепції особистості, що описує переживання людиною себе як представника певної статі.

«Чайлдфрі» – це субкультура, яка виявляється через ідеологію та життєву позицію, що визначається усвідомленим бажанням відмови від батьківства, не маючи при цьому проблем зі здоров'ям. Частіше за все батьківство (а особливо - материнство) визначається як центр жіночої ідентичності. Але «добровільна бездітність» - це власний вибір особистості, що не свідчить про несформованість гендерної ідентичності особистості.

Емпіричним шляхом були визначені наступні особливості життєвої позиції «чайлдфрі»:

1) «Чайлдфрі» – це добровільна відмова від репродуктивності, бездітність, небажання заводити дітей та небажання бути батьками; це свобода вибору, незалежність і відсутність засудження за свій вибір з боку громадськості; життя у своє задоволення. «Чайлдфрі» – це «добровільна бездітність», свідома відмова від народження дітей заради інших цінностей. Материнство та батьківство не є метою усього життя представників цієї субкультури;

2) Представники спільноти «чайлдфрі» визначають шлюб через поняття союзу, роблячи акцент на стосунках між парою;

3) Субкультура «чайлдфрі» в загальному сенсі відноситься до дітей позитивно або нейтрально. Більшість з носіїв субкультури «чайлдфрі» не відчувають відразу дітей, вони, навіть можуть працювати в дитячих садках чи школах, гратися з дітьми та отримувати від цього задоволення;

4) Підтримка та розуміння позиції «чайлдфрі» є важливою складовою стосунків з близькими, оскільки переважній більшості рідних відомий вибір представників цієї субкультури;

5) Більшість опитаних носіїв субкультури «чайлдфрі» ще з дитинства побували у ролі «батьків», і це в свою чергу зумовило, подальшу відмову від дітей у власному житті. Відношення батьків також є важливим у формуванні позиції «чайлдфрі», оскільки певні моделі поведінки батьків, у майбутньому формують життєву позицію їх дітей;

6) У представниць субкультури «чайлдфрі» немає акценту на материнство та виховання дітей, в цілому. Головним для цих жінок стає орієнтація на інші цінності або особистісна неготовність до материнства, що і є рисою субкультури «чайлдфрі»;

7) Більшість носіїв субкультури «чайлдфрі» ведуть активний спосіб життя: часто або час від часу подорожують, займаються спортом, ходять на прогулянки, розважальні центри, музеї, галереї та інше. Жінки-чайлдфрі ведуть переважно активний спосіб життя, а чоловіки цієї субкультури – пасивний;

8) Основними мотивами та цінностями для носіїв життєвої позиції «чайлдфрі» виступають: «саморозвиток», «свобода, незалежність», «вільний час», «матеріальне забезпечення», «кар'єра», «подорожі», «освіта», «інтимно-особистісне спілкування з партнером».

Гендерна ідентичність носіїв субкультури «чайлдфрі» характеризується відсутністю посилань на бажання бути батьками, на репродуктивні можливості, сімейні ролі і т.п. Спостерігається трансформація гендерних ролей, уявлень, щодо чоловіків та жінок. Більшість жінок-чайлдфрі проявляють маскулінні характеристики та зорієнтовані на професійний розвиток, самоактуалізацію та самореалізацію. Для чоловіків важлива підтримка однодумців та матеріальне забезпечення.

Гіпотеза дослідження була підтверджена: дійсно, тип гендерної ідентичності (андрогінна, маскулінна, фемінна) пов’язаний з особливостями життєвої позиції (цінності, переконання, ставлення до дітей) субкультури «чайлдфрі».

У жінок-чайлдфрі представлені всі типи психологічної статі, але домінують – маскулінна та андрогінна. Для більшості чоловіків властива маскулінна психологічна стать.

У зв’язку зі специфічною трансформацією ролей можна свідчити про адекватну гендерну ідентичність як у жінок-чайлдфрі, так і у чоловіків-чайлдфрі.

Важливим для подальшого дослідження особливостей гендерної ідентичності субкультури «чайлдфрі» є необхідність збільшення вибірки, поглиблене вивчення соціально-психологічних та індивідуально-психологічних детермінант субкультури «чайлдфрі».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бовуар С. Друга стать. В 2Т. Київ : Основи, 1994. 390 с., 392с.
2. Богданова М.Ю. Гендерні особливості репродуктивних установок молоді. *Гендерні студії в Україні*, Вип. 4(1). 2018. С. 35–45.
3. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: навч. посіб. / Л.О.Шевченко, Ю.В. Кобікова та ін. Київ: 2015. 148 с.
4. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посібник / Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Київ: „Академія”, 2004. 308с.
5. Горностай П.П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. Основи теорії гендеру. Київ : „К.І.С.”, 2004. С. 132-156.
6. Горностай П.П. Особистісний розвиток у контексті гендерної психології. *Психологія особистості*. Вип. 1. 2009. С. 14–27.
7. Зайцева О.В. Вплив ціннісних орієнтацій на вибір репродуктивної поведінки. *Психологічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 10. 2017. С. 128–136.
8. Кіммел М.С. Гендероване суспільство. Київ: Сфера, 2003. 490 с.
9. Крейденков М.В. Соціально-психологічні особливості представників чайлдфрі: мотиви і цінності. *Соціальна психологія*. Вип. 3. 2020. С. 53–60.
10. Лукасевич О.А., Мітіна А. Р. Психологічний аналіз феномену чайлдфрі. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць / Держ. вищ . навч. закл. «Запорізький нац. ун-т» ; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України ; голов. ред. Максименко С.Д. № 2 (10). Запоріжжя, 2016. С. 81- 86.
11. Мітіна А.Р. Особливості гендерної ідентичності прибічників субкультури «чайлдфрі». *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2018»* : у 4 т. Т.2. Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. –319-321 с.

12. Мітіна А.Р. Теоретичне обґрунтування психологічного аспекту феномену childfree. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2017»* : у 4 т. Т.1. Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. С.275-276

13. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Київ: ”Центр учбової літератури”, 2008. 688 с.

14. Оксамитна С.М. Гендерні ролі та стереотипи. Основи теорії гендеру. Київ: „К.І.С.”, 2004. С.157-181.

15. Постовалова Л.І. Феномен чайлдфрі в сучасному суспільстві: психологічні аспекти. *Сучасна психологія і педагогіка*. Вип. 7. 2016. С. 44–56.

16. Стрельник О. Турбота як робота: материнство у фокусі соціології. Монографія.-Київ:Критика, 2017 хКНУ ім. Т. Шевченка; факультет соціології. 288 с.

17. Ткалич М.Г. Гендерна психологія: навчальний посібник. 2-ге вид., випр.., доповн. Київ: Академвидав, 2016. 256 с.

18. Ткалич М.Г. Зміст та структура гендерної ідентичності особистості. *Актуальні проблеми психології*: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. Т. І. Вип. 31. Київ: А.С.К., 2011. С. 113-118.

19. Ткалич М.Г. Психологія гендерної взаємодії персоналу організацій : монографія. Київ-Запоріжжя: ЗНУ, 2015 315 с.

20. Щепіна А.В. Репродуктивні установки як складова особистісної самореалізації. *Гуманітарні студії*. Вип. 5. 2021. С. 88–97.

21. Abma J., Martines G. Voluntary childlessness among American men and women in the late 1980s. *Social biology*, 1991. P.79-93.

22. Arendell T. Hegemonic motherhood: deviancy discourses and employed mothers' accounts of out-of-school time issues. Working Paper no. 9. Berkeley: University of Californa, 1999

23. Arnett J.J. Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, Vol. 55(5). 2000. P. 469–480.

24. Benatar D. Better never to have been: the harm of coming into existence. Oxford University Press. 2006. 256 p.

25. Biddlecom, A. and S. Martin. Childless in America. *Contexts* Vol. 5(4): 2006. C. 54.

26. Burkett, E. The Baby Boon: How Family-Friendly America Cheats the Childless. New York. 2000

27. Franks, Angela. Margaret Sanger's eugenic legacy: the control of female fertility. Jefferson, NC: McFarland, 2005. 352 p.

28. Gillespie R. Childfree and feminine: understanding the gender identity of voluntarily childless women. *Gender and Society*, Vol. №17(1), 2003. P. 122-136.

29. Hakim C. A new approach to explaining fertility patterns: Preference theory. *Population and Development Review*, Vol. 29(3). 2003. P. 349–374.

30. Hansen, T., B. Slagsvold, et al. Childlessness and Psychological Well-Being in Midlife and Old Age: An Examination of Parental Status Effects Across a Range of Outcomes. *Social indicators research*. 2009. P. 1-20.

31. Heaton, T. B., C. K. Jacobson, et al. Persistence and change in decisions to remain childless. *Journal of marriage and family*. Vol. 61(2). 1999. P. 531-539.

32. Heitlinger A. Pronatalism and Women's Equality Policies. *European Journal of Population*. Vol. 7. 1991. P. 343–75

33. Keizer, R., P. A. Dykstra, et al. Pathways into childlessness: Evidence of gendered life course dynamics. *Journal of biosocial science*. Vol. 40(6). 2008. P. 863-878.

34. Kneale D., Joshi H. Postponement and childlessness: evidence from two British cohorts. *Demographic Research*. 2008. P.1935-1964.

35. Maura K. Women`s studies quarterly. Bloomsbury, New York, 2013. P. 133-144.

36. McMullin, J. A. and V. W. Marshall. Family, friends, stress, and well-being: Does childlessness make a difference? *Canadian Journal on Aging*. Vol. 15(3). 1996. P. 355-373.

37. Menaghan, E. G. Psychological Well-Being among Parents and Nonparents: The Importance of Normative Expectedness. *Journal of Family*. Vol.10(4). 1989. P. 547-565.

38. Merz E.M., Liefbroer A.C. Attitudes about voluntary childlessness across Europe: The role of individual and cultural factors. Eva-Maria Merz, Aart C. Liefbroer. *Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute*. URL : http://epc2010.princeton.edu/download.aspx?submissionId=100717

39. Morell C. Saying no: women's experiences with reproductive refusal. feminism and psychology. Vol. №10(3), 2000. P.313-322.

40. Oakley, Ann. Becoming a mother. New York: Schocken Books, 1980; Oakley, Ann. *Women confined: towards a sociology of childbirth*. Oxford, England: M. Robertson, 1980.

41. Oakley, Ann. The Rights and Wrongs of Women. *Harmondsworth: Penguin*, 1976. P. 54.

42. Park K. Choosing childlessness: Weber's typology of action and motives of the voluntarily childless. *Sociological Inquiry*, Vol. 75(3). 2005. P. 372–402.

43. Peck E., Pronatalism: The Myth of Mom&Apple Pie, United States; Crowell, 1974, P. 333.

44. Radl S., Mother`s Day is Over, London; Abelard-Schumann Ltd, 1974, P. 254.

45. Rich, Adrienne. Of woman born: Motherhood as experience and institution. New York: Norton, 1976.

46. Roberts, Dorothy E. Racism and Patriarchy in the Meaning of Motherhood. *Faculty Scholarship*. Paper 595. 1993.

47. Rowland, D. T. Historical trends in childlessness. *Journal of Family*. Vol.28(10). 2007. P. 1311-1337.

48. Sevon, E. Timing motherhood: Experiencing and narrating the choice to become a mother. *Feminism and Psychology*. Vol. 15(4). 2005. P. 461-482.

49. Trella D. Hegemonic Motherhood: reconceptualizing femininity and family through the lens of voluntary childlessness. URL: http://paa2007.princeton.edu/download.aspx?submissionId=7201

50. Veevers J. E. Childless by choice. Toronto: Butterworth, 1980. 220 p.

51. Wager, M. I. Childless by Choice? Ambivalence and the Female Identity. *Feminism and Psychology*. Vol. 10(3). 2000. P. 389-395.

52. Waren, W. Characteristics of voluntary childless men. *Population Association of America Annual Meeting*. New Orleans, LA. 2008.

ДОДАТОК

Додаток А

Анкета «Особливості життєвої позиції чайлдфрі»

Ваша стать: Вік: Сімейний стан: Діти:

1. У чому, з Вашої точки зору, полягає позиція «чайлдфрі»?
2. Для мене шлюб - це
3. Ваше ставлення до прийомних дітей:
   а. Позитивне, я хотів(ла) б усиновити / удочерити дитину
   б. Позитивне, я НЕ хотів(ла) б усиновити / удочерити дитину
   в. Негативне, я проти прийомних дітей
   г. Важко відповісти
4. Чи знають близькі Вам люди про Вашу життєву позицію?
   а. Так, мої близькі знають і поважають мій вибір
   б. Так, мої близькі знають, але НЕ розділяють мою позицію
   в. Ні, не знають. Краще їм не знати. Мене не зрозуміють
5. Сім'я, в якій Ви виросли:
   а. Я єдина дитина в родині
   б. У мене є брат / сестра старше мене
   в. У мене є брат / сестра молодша за мене
   г. У мене багато братів / сестер
6. Ваше ставлення до дітей?
   а. Позитивне (вони веселі, кумедні і милі)
   б. Нейтральне (дитинство - це всього лише певний період в процесі розвитку людини)
   в. Негативне (не люблю дітей)
7. Ставлення Ваших батьків до того факту, що у Вас можуть з'явиться діти:
   а. Позитивне. Мої батьки завжди наполягали на тому, щоб у мене якомога швидше з'явилися діти

б. Позитивне. Згодом вони з'являться

в. Негативне. «Ти повинен / повинна спочатку отримати гарну освіту, а потім думати про дітей»

г. Негативне. Мої батьки вважають, що не в дітях щастя

д. Важко відповісти

8. ТІЛЬКИ ДЛЯ ЖІНОК. Ваше ставлення до вагітності і материнства (можливо кілька відповідей):

а. у мене переважає інстинкт материнства

б. позитивне ставлення до вагітності

в. бажання мати дітей, установка на них

г. почуття ніжності до життя, яке зароджується

д. почуття співчуття до дитини

е. почуття близькості з дитиною

ж. емоційна чутливість до дитини

з. перераховані варіанти не властиві мені

9. Який Ваш спосіб життя:

а. Активний (подорожую, займаюся спортом, часто ходжу на прогулянки, в походи, в розважальні центри, музеї, галереї)

б. Скоріше активний, ніж пасивний

в. Пасивний (більшу частину свого часу проводжу вдома)

г. Скоріше пасивний, ніж активний

10. Чому Ви вибрали позицію «чайлдфрі»?

11. Які цінності є головними для Вас?

а. Саморозвиток

б. Кар'єра

в. Спорт, здоровий спосіб життя

г. Благодійність

д. Подорожі

е. Творчість

ж. Налагодження соціальних контактів

з. Захист прав тварин, турбота про тварин
и. Розваги
к. Свобода, незалежність
л. Інтимно-особистісні відносини з партнером
м. Родина
н. Здоров'я
о. Друзі
п. Високий рівень освіти
р. Вільний час
с. Матеріальне забезпечення

Додаток Б

Діагностика психологічної статі особистості С. Бем

Інструкція. Оцініть, наскільки кожна із перерахованих якостей Вам притаманна (від 1 до 7):

1 – ніколи не проявляється;

2 – зазвичай не властива;

3 – іноді, але рідко;

4 – швидше проявляється, ніж ні;

5 – частіше властива;

6 – зазвичай властива;

7 – завжди, або майже завжди властива

№	*Якість*	*Оцінка*	*№*	*Якість*	*Оцінка*
1	Вміння самоствердитися		22	Мужність	
2	Поступливість		23	Прагнення втішити	
3	Готовність допомогти		24	Тактовність	
4	Сильна особистість		25	Зовнішня стриманість	
5	Сором’язливість		26	Чарівність	
6	Сумлінність		27	Орієнтація поведінки на традиції та норми	
7	Наполегливість		28	Здатність діяти як лідер	
8	Схильність до прояву почуттів		29	Довірливість	
9	Надійність		30	Порядність	
10	Аналітичність		31	Сила	
11	Ніжність		32	Дитяча безпосередність	
12	Правдивість		33	Працьовитість	
13	Здатність керувати		34	Сміливість	
14	Жіночність		35	Відсутність різких,	

				грубих висловів	
15	Здатність розуміти іншого		36	Ввічливість	
16	Готовність ризикувати		37	Сила волі	
17	Співчутливість		38	Краса	
18	Щирість		39	Практичність	
19	Домінування		40	Витривалість	
20	М’якість у висловлюваннях		41	Терпимість	
21	Товариськість		42	Почуття гумору	

Ключ:

Шкала маскулінності: 1,4,7,10,13,16,19,22,25,28,31,34,37,40.

Шкала фемінності: 2,5,8,11,14,17,20,23,26,29,32,35,38,41.

№	Психологічна стать	Тестова оцінка	
		Маскулінність	Фемінність
1	Недиференційована (Н)	(-35) – 11	(-35) – 10
2	Фемінна (Ф)	(-35) – 11	10 – 49
3	Маскулінна (М)	10 - 49	(-35) – 11
4	Андрогінна (А)	10 - 49	10 – 49

Опрацювання результатів. при опрацюванні результатів тестування підраховують загальні суми балів за кожною шкалою (вони складають величину від 14 до 98). Це «сирі» оцінки, від яких потрібно відняти 49. Отримані результати перебувають у межах від -35 до +49 (рівень маскулінності і фемінності в балах). Їх необхідно зіставити з ключем і визначити психологічну стать особистості: андрогінну, фемінну, маскулінну, недиференційовану (у таблиці).

Додаток В

Методика незакінчених речень з визначення особливостей гендерної ідентичності (адаптація М.Г. Ткалич)

Інструкція. Закінчіть речення, довго не думаючи. Пишіть перше, що спадає на думку.

1. Я чоловік/жінка, тому що …
2. Я чоловік/жінка і хочу…
3. Я чоловік/жінка, і для мене…
4. Я чоловік/жінка і не терплю…
5. Я чоловік/жінка і можу…
6. Я чоловік/жінка і радий, коли…
7. Я чоловік/жінка і знаю, що…
8. Я чоловік/жінка і засмучений (засмучена) тим, що …
9. Я чоловік/жінка і роблю…

Опрацювання результатів. Відбувається за допомогою контент-аналізу речень.

Змістовно-когнітивний компонент: речення 1,3,7.

Мотиваційно-діяльнісний компонент: речення 2, 5,9.

Емоційно-оцінний компонент: 4,6,8.

Методика змогу визначити змістовні характеристики гендерного складника Я-концепції особистості, а також простежити їх відповідність існуючим гендерним нормам, ролям і стереотипам у соціальній. професійній, сімейній, сексуальній сферах, у сприйнятті зовнішніх і внутрішніх гендерно забарвлених характеристик особистості.